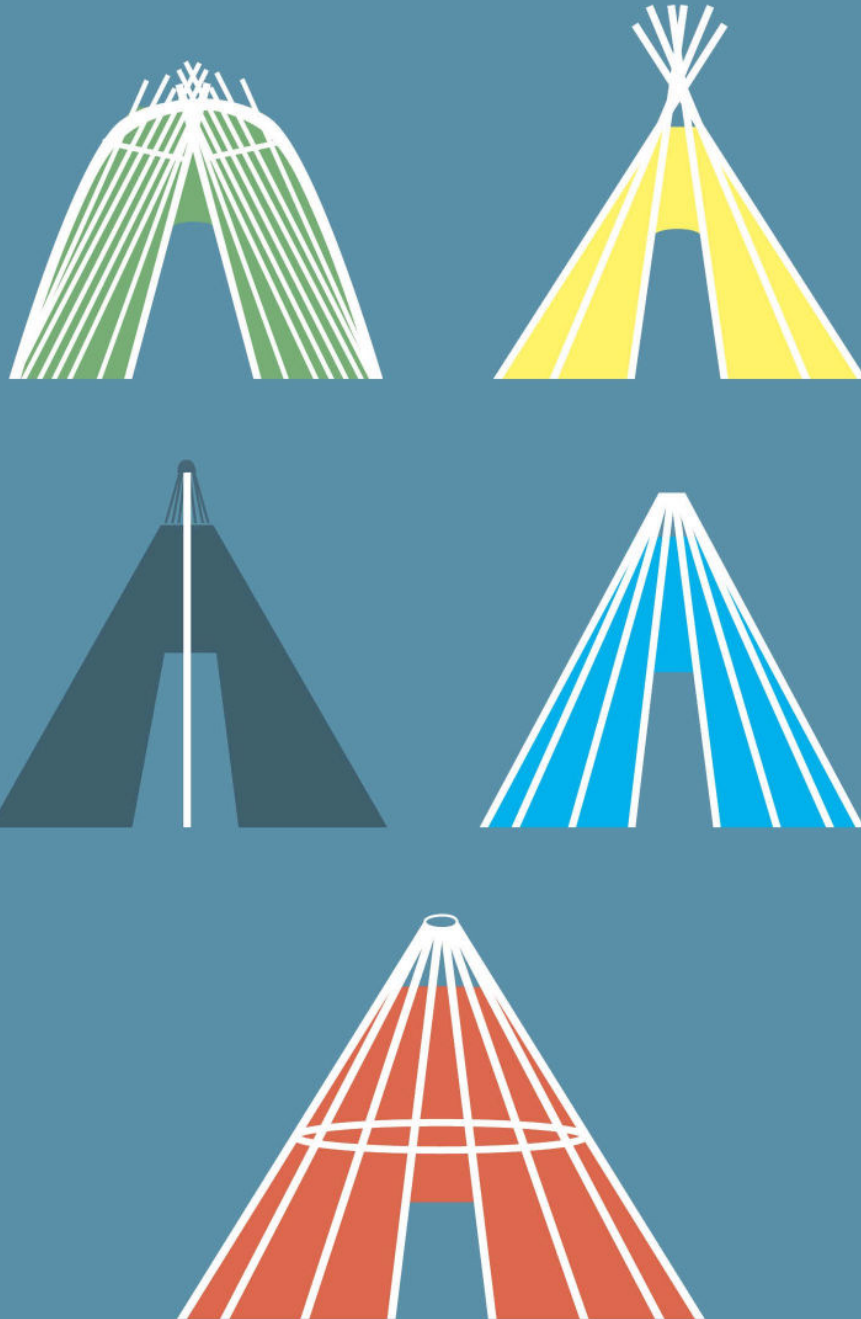

DAAJEHTSELIEREME

- Bihkedimmie strukturelle daajehtselieremen
bijre maanide j̄ih learoehkidie

Lone Nergård Boine, Lisa Baal, Inger Ellen Márjá Eira
j̄ih Marit Inger Pulk

Daahtseliereme – Bihkedimmie strukturelle daahtselieremen bijre maanide jii learoehkidie

© Statped - Saemien sjierepedagogeles daarjoe (SEAD) 2023

ISBN 978-82-323-0140-9

Illustrasjovnh: Gunnlaug Ballovarre

Tjaeljih: Prosjektedaehkesne Lone Nergård Boine, Lisa Baal, Inger Ellen Márjá Eira jii Marit Inger Pulk

Sisvegem bihkedimmesne lea jarkoestamme jii sjihtedamme aarjelsaemien gielese.

Saemiedigkie lea beetnehvierhtiejgujmie daarjeme.

Luhpehts kopijeeredh!

Daate barkoe lea vaarjeldihkie aajehtsvierhkielaaken mietie. Kopijeereme, bieleden lohkehtæjjaj reaktah kopijem vaeltedh, lea KOPINOR-latjkoej mietie, jii dan ávteste luhpehts.

Daajehtseliereme

- Bihkedimmie strukturelle daajehtselieremen
bijre maanide jïh learoehkidie

Maam govlem – åajeldem.

Maam vuajnam – måjhtam.

Men maam darjoem – måjhtam!

(Diejvese Kineste)

Lone Nergård Boine, Lisa Baal, Inger Ellen Márjá Eira
jïh Marit Inger Pulk

Ávtebaakoe

Bihkedimmie strukturelle daajehtselierehtimmien¹ bijre dorjesovvi dan ávteste lij daerpies metodihkine maanide j̄ih noeride ḡieleldh haestemigujmie. Dotkeme vuesehte vuekie, mij gohtjesávva Ḡielevierhkiesijj̄ie, lea nuhteligs dovne dejt̄ie mah daarpesj̄ieh daajehtsegoerkesem j̄ih baakoev̄aarhkoem n̄ænnoestidh, j̄ih maanide ḡielesturremigujmie (Sæverud j̄ih jeatjebe, 2016). Barkoe Ḡielevierhkiesijj̄ine gaajhkide maanide/learoehkidie sjeahta, juktie daajehtsegoerkesem n̄ænnoestidh.

Voestes bieliē daehtie bihkedimmeste teorijen v̄aaroeminie b̄aata ḡielen j̄ih daajehtsi bijre. Daesnie sijhtebe bievnedh metodihke aktem pedagogeles barkoevuekiem v̄aaroeminie átna mij ts̄aatskelesvoetem beaja daajehtsen sisvegasse, hammose j̄ih átnose.

Dan m̄ænngan mubpie bieliē áehpiedehtiemistie b̄aata Ḡielevierhkiesijj̄esne. Juktie efektem liēremistie mööledh, lea daerpies biēvnesh utnedh dan bijre maam learohke meehti ávtelen Ḡielevierhkiesijj̄ie eelki, j̄ih maam learohke maahta m̄ænngan dejn̄ie galhkeme. Ḡaalmede bielesne dan ávteste goerehtallemegoere j̄ih bihkedimmie d̄isse.

Ij leah nuepie orreme bihkedimmiem evtiedidh viehkien j̄ih d̄aarjoen namhtah. Sijhtebe Saemiedigkiem gijhtedh mij prosjektem d̄āarjeme beetnehvierhtiejgujmie. Aaj j̄ijn̄jh ḡæjhtoeh referaansed̄aehkide, Prestvannet skuvle j̄ih Guovssahas maanagierte Romsesne, ihke dijj̄ieh lidie barkoevuekiem riēktesisnie pryöveme.

Prosjekted̄aehkie, Alta, Tromsø j̄ih Guovdageaidnu, ruffien 2023.

¹ Daajehtse lea seerkemebaakoe verbestē daajēdidh, daaroenḡielesne begripe, forstå. Daesnie baakoe *daajehtse* átnasovveme baakoen bijre *begrep* daaroenḡielesne, dan ávteste daerpies sj̄iere baakoem baakoen ávteste *begrep* utnedh. Baakoe daajehtse lea dorjesovveme prinsihpi mietie seerkemen bijre.

Sisvege

1. Daajehtseliereme - teorijeväärume	6
1.1 Baakoeh jñh daajehtsh	6
1.2 Gïeleevtiedimmie	9
1.3 Gelliengïelevoete	13
1.4 Gïelesturreme evtiedimmesne (DLD)	15
1.5 Evtiedimmieligke gïelesturremh jñh gelliengïelehvoete	17
1.6 Lieremeprosessh daajehtselierehtimmesne	19
1.7 Mannasinie nuhteligs daajehtsigujmie barkedh?	21
2. Gïelevierhkiesijjie	24
2.1 Åehpiedehteme jñh tjïrrehtimmie	24
2.2 Gïelevierhkiesijjien maalle	25
2.3 Vuesiehtimmieh veeljemasse baakojste	33
2.4 Pedagogi vuarjasjimmieh	36
3. Nåhtoeaarvoem mööledh	38
3.1 Skååremekriterijumh	38
3.2 Goerehtallemegoere	39
3.3 Vuesiehtimmie goerehtallemasse	40
3.4 Kopijeerememaalle illedahkereregistreeremasse	41
Gaaltijelæstoe	43
Lissietjaalege	45
Vuesiehtimmieh daajehtsidie mejgumie maahta barkedh	45
Såemies barkoevuekieh daajehtselierehtimmesne	51
10 sïllh BAAKOEMIËSTERINIE SJÏDTEDH	54
Daan beajjetje baakoe:	56
DAAJEHTSEM:	57
Baakoelæstoe:	59

1. Daajehtseliereme - teorijevåarome

1.1 Baakoeh jïh daajehtsh

Mij joekehtse baakoej jïh daajehtsi gaskem?

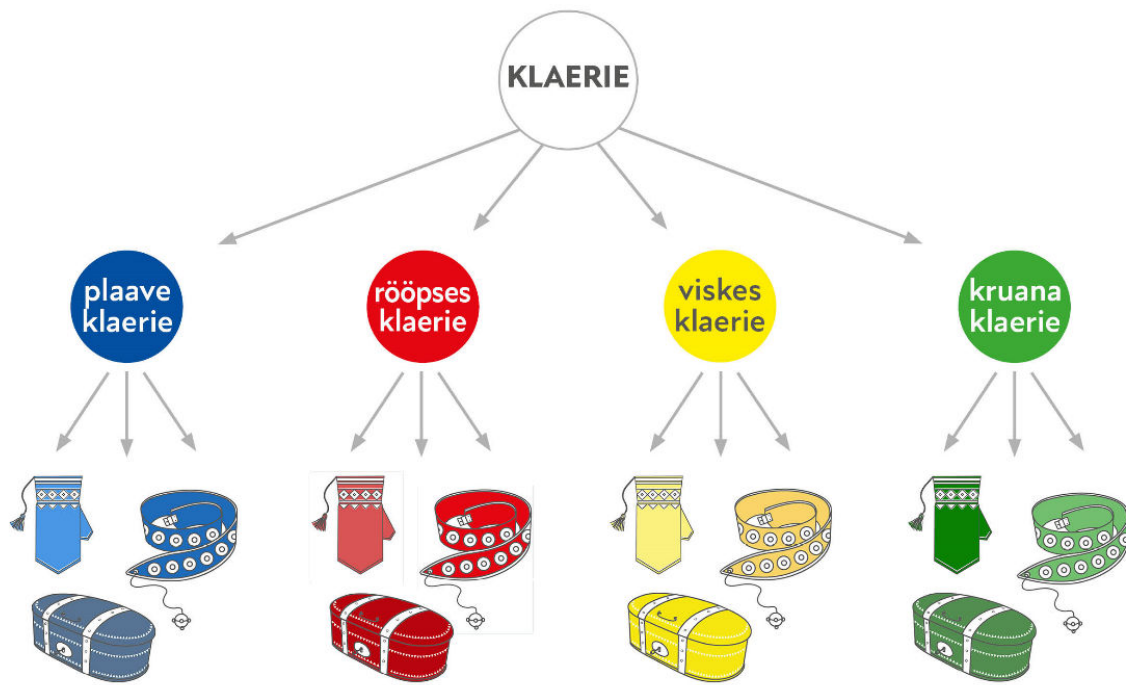
Daamtaj daajehtsem tjïelkeste goh mij akt man bïjre maahta ussjedidh, goh mentaale åssjaldahke jallh åssjaldahke aamhtesen jallh aaten bïjre. Daajehtselieremevuekien mietie daate tjïelkestimmie joekeen hijvenlaakan sjeahta, dan åvteste vuekien ulmie lea ojhte maanaj jïh learohki jïjtsh åssjaldahkh baakoej bïjre eevtjedh. Daajehtsh aaj gohtjesuvvieh «åssjaldahken vaarjoeh». Viehkine baakoeh nuhtjedh maehtebe åssjaldahkh, sjaavnjoeh jïh åssjalommesht soptsestidh jïh juekedh, dan åvteste baakoe daajehtseligke sisvegum åtna. Baakojde symbovligumie tjïelkeste mah viht daajehtsi vööste tjuvtjiedieh. Baakoeh dovne bæjngolde hammoem utnieh, maam govlebe jïh vuejnebe tjaaleldh hammosne, jïh sisnjelde sisvegum utnieh.

Vuesiehtimmien gaavhtan *tjengkere*, mijjeh govlebe jïh baakoem tjaaleldh hammosne vuejnebe. Daate baakoen hammo. Daajehtse lea guktie guarkebe jïh baakoen mijjen uvte vuejnebe. *Tjengkere jorpe. Dejnïe maehtebe stååkedidh, dam tjïektjedh jïh hajkedh.* Maanah mah aareh gïelevejtiestimmesne, maehtieh jïjtsh daajehtsegoerkesem gaertjiedidh jallh vijriedidh. Tjengkere maahta maanan jïjtse rööpses tjengkere årrodh, jïh ij dïhte veelkes stoerre tjengkere maanagïertesne. Maanah maehtieh aaj ååpsen vijries goerkesem utnedh, goh maanah gohtje gaajhkh jorpe aath goh tjengkere. Dovne eeplah, bïjlen gaengerh, earhtenh jïh plearoeh. Doh nööremes maanah aaj baakoeh tsiehkide ektiedieh gusnie baakoe åtnasåvva. Gosse maana baakoem dååjrehte jïh gåvla gelline tsiehkine jïh sijjine, maana buerebe goerkesem åådtje dehtie abstrakte baakoste – jïh baakoen mïeleste.

Maanan daajehtsegoerkese evtiesåvva jïh jorkese, jïh ahkedh jorkese. Maanah baakoeh jïh daajehtsh joekehtslaakan lïerieh. Sïejhmemes vuekie lïeredh lea dååjrehtimmiej jïh konkreeti tjïrrh. Dan åvteste nuhteligs maanah åadtjoeh baakoeh jïh daajehtsh govledh gaskem jeatjah råållaspïelen/stååkedimmien, heeremen, stååkedimmien, praktihkeles darjomassi jïh ovmessie spïeli tjïrrh. Aaj vihkeles tuvride jïh dååjrehtimmide sjïehteladtedh, mestie maana/learohke goerkesem jïh nuepieh åadtjoeh ektiedimmieh vuejnedh.

Daajehtsh aarkebiejjien- jïh skuvlegïelesne

Maahta daajehtsh systeemen mietie biejedh daajehtsesysteemigujmie, vuelie- jïh bijjiedaajehtsigujmie. Bijjiedaajehtse maahta vuesiehtimmien gaavhtan ároodh *klaerie*, jïh dan vueliedaajehtse maahta *plaave* jïh *rööpses* ároodh, jïh dej vueliedaajehtsh vihth, maehtieh *jovjeplaave* jïh *jovjerööpses* ároodh (Nilsen & Haugen, 2014).

Figuvre 1.1 Vuesiehtimmie daajehtsesysteemese; klaerie-daajehtsistie.

Maahta daajehtsh átnoen jïh sisvegen mietie joekehtidh. Maahta gaskem jeatjah maadthdaajehtsi, kraanskomedaajehtsi, faagedaajehtsi jïh biejjieladtje daajehtsi gaskem joekehtidh. Joekeen vihkele maadthdaajehtsigujmie barkedh ávtelen maana skuvlesne aalka. Daate dan ávteste daah daajehtsh átnasuvvieh gelline ektiedimmine gosse maam akt tjïelkeste, jïh dïhte dam sosijaale jïh jïermegs evtiedimmiem baajnehte (Nilsen & Haugen, 2014).

Maadthdaajehtsh maehtieh árrodh:

- Klaerie
- Hammoe
- Sijjie/posisjovne
- Stoeredahke
- Otnjege
- Mööleme
- Vearelde jïh temperatuvre
- Taalh jïh ryökneme
- Funksjovne
- Tjïje
- Fuelhkie
- Biejjieladtje maahtoe

Faageteekstine maahta gellie baakoeh árrodh mejtie learohkh eah damth jallh guarkoeh. Daamtaj lohkehtæjja learoehkidie viehkehte sïejhme faagebaakoeh guarkedh, goh vuesiehtimmien gaavhtan *republihke, demokratije, energije jïh nænnoes evtiedimmie*. Áehpies baakoeh, vuesiehtimmien gaavhtan funksjovnebaakoeh (pre- jïh postposisjovnh, pronovmenh), substantijvh jïh verbh eah iktesth tjïelkestamme sjïdth faageteekstine jallh ávtelhbodti, jalhts dah leah seamma vihkeles lohkemegoerkesen gaavhtan.

Jeatjah baakoeh mah leah daerpies lïeremetsiehkine leah akademihkeles baakoeh, mah eah leah ryöktesth faagespesifihke baakoeh. Daah leah vuesiehtimmien gaavhtan gïetedidh, vuarjasjidh, dan ávteste, læjhkan, goerehtidh/kraanskodh jïh vijriebasse (Golden, 2014).

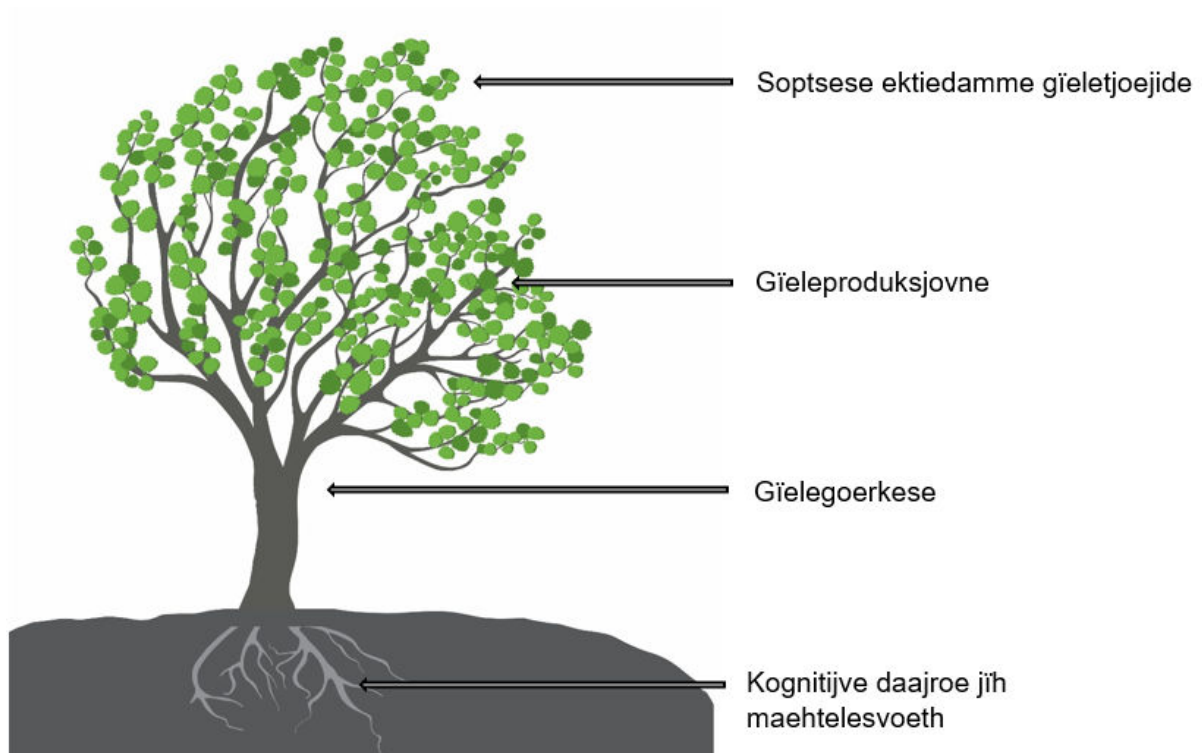
1.2 Gieleevtiedimmie

Mij giele?

Giele lea uvtemes almetjen gaskesadtemedirrege. Daate lea vierhtie maam almetje nuhtjie gosse ássjaldahkh hammode jñh áehpiedahta, dovne njaalmeldh jñh tjaaleldh gaskesadtemisnie.

Gieleldh evtiedimmesne maanah hijven jñh gellie joekehts gieleátnoemaallh daarpesjieh. Stoerre joekehtse dísse maam maana guarkoe, jñh dísse maam maana buektehte baakoejgumie jñh raajesigumie jiehtedh. Dotkeme vuesehte maana guarkoe golme – njieljie aejkieh vielie goh maana jeahta. Vihkele ulmie lea maanan aktijve baakoevåarhkoem lissiehtidh (Baal & Wirkola, 2003).

James Law (2000) gielem gielemoerine vuesehte.

Gielemoere gielem vuesehte gelliej bieliējgujmie mah ektesne govlehtueviah jīh mah gieleevtiedimmiem baajnehtieh.

Moeren roehtsh eaktoeh vuesiehtieh mah leah vihkele gieleevtiedimmesne. Daan nuelesne skraejrie, govleme, kognitijve maehtesvoeth, mojhtesefunksjovnh, tsåatskelesvoete-, goltelimmiemaahtoe jīh symbovlegoerkese.

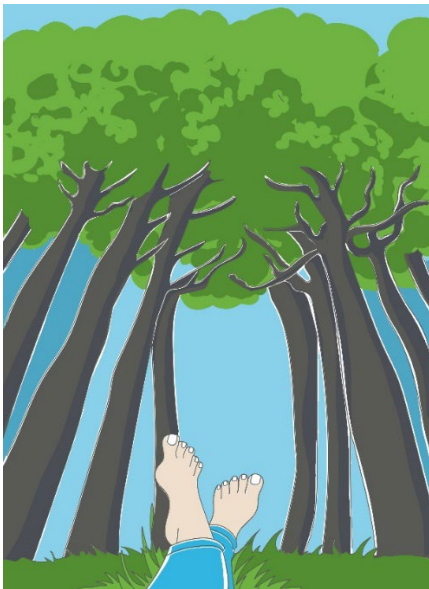
Moeren liedtje lea gielegoerkese. Daamtaj gielegoerkesem tjelmehte, jallh ij nuekie tsåatskelesvoetem disse vedtieh, gosse maanan leah gieleldh haestemh. Daamtaj aelhkebe gielesturremh vueptiestidh gosse maana tjabreminie baakoeh jiehtedh jallh gieleldh sov mielh buektedh. Juktie guarkedh mij jeahtasåvva dellie daerpies fierhten baakoen mielem daejredh, men tjuara aaj doh lingvisttihkeles njoelkedassh guarkedh mah åtnasuvvieh dennie sjyöhtehke gielesne. Daate maahta årrodh guktie baakoem sojjehte jīh mennie öörnegisnie baakoeh leah, guktie reaktie sjædta syntaksen mietie.

Moeren åeksieh lea soptsese jīh produktijve gieledaajroe. Ihke maana edtja daajroem evtiedidh åssjaldahkh jīh mielh soptsestidh jīh saarnodh, lea daerpies hijven baakoevåarhkojne jīh maana/learohke tjuara sojjehtimmiemöönsterem jīh raajesestruktuvrem haalvedh.

Moeren lasth lea dihte bieliē soptsesistie mij lea gieletjoeji bījre, mah leah fonologijen jīh artikulasjovnen bījre. Gosse maana leara soptsestidh, dellie maana tjuara gieletjoejh lieredh jīh darjodh jīh gielen gieletjoejesysteemem guarkedh.

Gïeleldh voerkesvoete

Maanah baakoen sisvegem lïerieh åvtelen vielie voerkes sjïdtieh gïelen hammose. Jïh maanam gihtjie mij baakojde mij lea guhkies baakoe, jïh mij baakojde mij lea åenehks baakoe, dellie vaestiedasse maaje sjædta *moere* lea guhkies baakoe jïh *tjiehtjere* lea åenehks baakoe. Dellie maana baakoen sisvegem raajesasse ektede, dan åvteste moere rïektes veartanisnie lea guhkebe soermeste. Easkah skuvleaalteren, lohkeme- jïh tjæelemelierehtimmesne, maana sïejhmemes sæjhta lïeredh gïelen sisvegen jïh hammoen gaskem joekehtidh. Dellie sijhtieh lïeredh *moere* lea åenebe baakoe goh *tjiehtjere*, viertiestamme bokstaaveveahkine jïh baakoeguvvine.

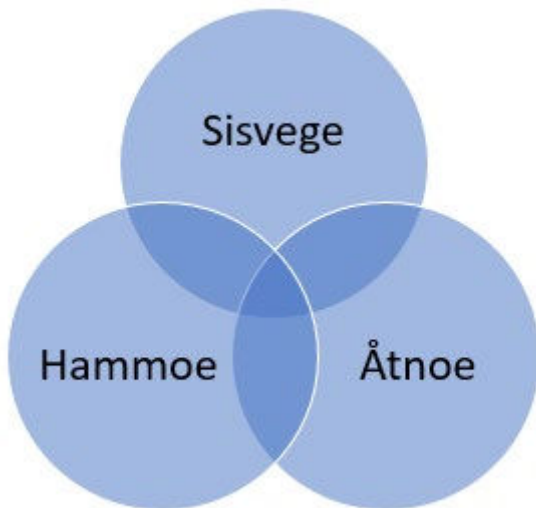
Gåhkoejoekehtse moeren jïh tjiehtjeren gaskem.

Skuvlesne learohke ånnetji ånnetji leara vuejnedh guktie gïele lea tseegkesovveme. Tsåatskelesvoetem sertedh sisvegistie hammose lea aaj jarngesne gosse maanagierte/skuvle lohkeme- jïh tjæelemelierehtæmman ryöjrehte (Helander, 2016).

Saemien maanah Gåårtjehkábpoe nuepieh saemien tjæaleldh vuejnedh seabradahkesne. Stååkedimmie jïh haarjanimmie tjæaleldh darjomigujmie maanagiertesne maehtieh tsagkesh hööptedh skuvlesne. Daate dovne lohkeme- jïh tjæelemeevtiedimmien, sïejhme lïeremen jïh gaskesadtemen bïjre (Baal, Persen & Wirkola, 2014).

Gïeleldh bielieh

Maahta gïelem aaj vuesehtidh Bloomen jïh Laheyen (1978) gïelemaalline. Maalle juakasåvva golme gïeleldh bieline mah sinsitniem baajnehtieh jïh mah daarpesjieh ektesne laavenjostedh.

Figuvre 1.4 Gïelemaalle (Bloom & Lahey, 1978).

Gïelemaalle vuesehte maanah tjuerieh baakoen *sisvegem* (sisvege) guarkedh jis edtjieh maehtedh reaktœ jiehtegh tseegkedh, baakoeh rïekteslaakan sojjehtidh jïh gïeletjoejh tjïelkelaakan darjodh (hammoe), jïh tjuerieh daajehtsh rïekteslaakan (*åtnoe*) nuhtjedh.

1.3 Gelliengielevoete

Mij sæjhta jiehtedh baakoen bijre daejredh? Ij leah ajve akte aelhie vaestiedasse dïsse, dan åvteste baakoedaajroe maahta jijnje årrodh. Baakoedaajroe maahta *aktijve* jallh *passijve* årrodh. Aktijve gosse maahta baakoem nuhtjedh gosse daerpies, jïh passijve gosse baakoem mājhta jïh baakoen mïelem daajra gosse baakoem gāvla jallh lāhka.

Nils Øivind Helander (2016) tjaala gelliengieleldh byjresh maehtieh baajnehtidh guktie baakoen mïele jorkese. Vuesiehtimmien gaavhtan nörjen verbe *vurdere* åtnasåvva saemien ektiedimmesne baakojne vuarjasjidh. Gosse saemiengiele baajnehtamme sjædta jeatjah gïelijste dellie dïhte daamtaj sjugniehtåvva gosse orre baakoeh dorjesuvvieh. Skuvlen gïelelïerehtimmie jïh gïeleåtnoe maehtieh baajnehtimmienuepieh utnedh dagkerh gïelejarkelimide. Lohkehtæjjan gïeledaajroe maahta viehkine årrodh gosse saemien gïelem jïh rïjhkegïelem mïrrestalla. Naemhtie, daerpiesvoeten mietie, maahta joekehtsh vueptiestidh aerpievuekien jïh orre soptsestimmievuekiej gaskem. Jis ij dagkeres voerkesvoetem utnieh sājhtoe saemien gïele nörjen- jïh sveerjengïelese jorkese, gusnie saemien baakoeh åtnasuvvieh.

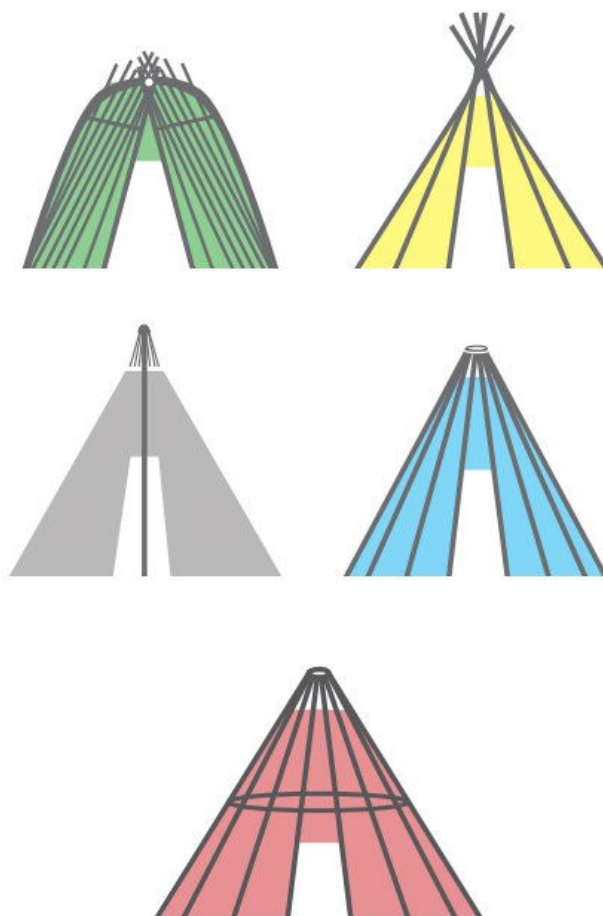
Baakoedaajroe orre gïelelïerehtimmesne lea damtedh jïh maehtedh baakoeh mohtesisnie veedtjedh. Gïeleldh dotkeme vuesehte gelliengieleldh baakoelïerehtæmman dle daejtie baakoedaajroemoenemetsiehkïe raereste (Jarvis 2009: 100):

1. artikulasjovnedaajroe jïh baakoehammoeh tjæledh
2. baakoen mïelem damtedh
3. baakoen baakoeklaassem jïh raajesetseegkeme gaertjiedimmieh damtedh
4. daejredh mejnie ektiedimmine jïh mej jeatjah baakoejgujmie baakoe åtnasåvva
5. baakoen leksikaale jïh daajehtseligke assosiasjovnh damtedh, mah eah baakoen denotasjovnese govlehtovvh
6. daejredh man sïejhme baakoe åtnasåvva, man byjjes dïhte lea, jïh mejnie ektiedimmine baakoe åtnasåvva

Nænnoes gïelemaallh

Reektehtsisnie *Nænnoes gïelemaallh* (*Sterke språkmodeller*) tjïerteste jis edtja produktijve gïeledaajroem saemiengïelesne åadtjodh dellie eevre daerpies aktengïeleldh, saemiengïeleldh byjresigujmie. Saemien gïele lea prååsehke, gosse rïjhkegïele lea buajhkoesvoete. Jis maanah jïh noerh edtjeh saemiestidh, tjuerieh saemien gïeledaajroem utnedh jïh daerpiesvoetem damtedh saemiestidh.

Saemien gïele tjuara voerkeslaakan åtnasovvedh dovne gaskesadtemisnie jïh ööhpehtimmesne (Pasanen jïh jienebh, 2022). Maahta daejtie juvnehtimmide vijriebasse ektiedidh daajehtselïerehtimmiem vööste. Juktie daajehtselïerehtimmiem gorredidh, geerve almetjh tjuerieh voerkeslaakan gïelem veeljedh, jïh aaj daajehtsidie gaskesadtemisnie jïh lierehtimmesne nuhtjedh.

1.4 Gïelesturreme evtiedimmesne (DLD²)

Maanah jïh noerh gïelesturremigujmie evtiedimmesne (DLD), aarebi gohtjesovvi *spesifihke gïeletsagkesh*, gïeline tjabreminie aktene jallh jieniebinie gïelesuerkine (vuartesjh Bloom & Lahey, 1978). Tsagkesh maehtieh suerkine årrodh goh; baakoevårhkoe, grammatihke, gïeletjoejh jïh gïelen sosijaale jïh praktihkeles bielie. Daate sæjhta jiehtedh dah mah gïelesturremh utnieh maehtieh tjabredh guarkedh mij jeahtasåvva, jallh jïjtje domtesh jïh aajkoeh buektieh.

Dotkijh eah leah eevre seekere mij gïelesturremi fåantoe lea, men vienhtieh genetihkeles faktore maehtieh fåantojne årrodh. Daate sæjhta jiehtedh stuerebe hille gååvnese gïelesturremh evtiedidh jis naakene fuelhkesne dam åtna. Gïelesturremh maanaj luvnie aareh vååjnesasse bætieh gïeleevtiedimmesne, jïh vaasa geerve aalteren raajan. Damtsvæhtah jïh haestemh maanan evtiedimmien mietie jorkesieh, men våarome lea læjhkan dïhte seamma.

Vuesiehtimmie haestiemidie gïelesturremigujmie.

² Developmental Language Disorder

Maanah jïh noerh gïelesturremigujmie leah joekehts. Læjhkan såemies ektie damtsvæhtah mah gïelesturremi vööste tjuvtjiedieh.

- Maanan lea seassoeh gïeleevtiedimmie
- Gïelesturreme lea maanan æjvietsagkese
- Maana/learohke tsagkesem âtna gïelem guarkedh jïh jïjtje gïelem darjodh
- Maanan evtiedimmie jeatjahlaakan lea iemie

Maahta geerve ârrodh maanah gïelesturremigujmie vueptiestidh. Maahta varke vïenhtedh daate lea fearadimmietsagkesh. Ij vååjnh goh maana meatan fulkie, aeblehts jallh ovluvrege vååjnoe. Maanide gïelesturremigujmie maahta stoorre haesteme ârrodh mubpiejugujmie ârrodh. Dah daamtaj bâajhtoehlaakan guarkoeh jïh tjabreminie meatan sjïdtedh stâåkedæmman jeatjah maanajugujmie ektine.

DLD maahta aaj bieline ârrodh jeatjah tsagkesijstie, goh: lohkeme- jïh tjaelemetsagkesh, gïeletjoejetsagkesh, konsentrasjovne jïh tsagkesh fearadimmine jïh domtesigujmie. DLD maahta aaj bieline ârrodh aktede biomedisijnen diagnovseste, men dellie tsagkesh gïeline akte bielie diagnovseste.

Maanah jïh noerh mah DLD utnieh maehtieh verbaale lïereminie jïh mojhtesinie tjabredh. Tsagkesh maehtieh jeerehtidh, jïh maehtieh dovne skuvletïijem, sosijaale ektiedahkoem jïh relasjovnh baajnehtidh. Dan âvteste vihkele vueptiestidh dejtje mah gïeline tjabreminie jïh goerehtallemem tjirrehtidh, jïh goerehtallemen mietie råajvarimmiejugujmie nierhkedh. Gïelebarkosne sïejhme faalenasse lea tsagkesh hööptedh, naakede mij lea vihkeles gaajhkesidie.

Muvhth maanah maehtieh aaj seassoeh gïeleevtiedimmiem utnedh. Seassoeh gïeleevtiedimmie ij daarpesjh tsagkesinie ârrodh maanan evtiedimmine guhkiebasse perspektijvesne. Geerve gïeletsagkesh vuejnedh jïh «mievriestidh» dejtje maanide mah leah nuerebe goh 4-5 jaepien bâeries, dan âvteste dah joekehtslaakan skearkagieh. Normaliteete lea vijries aareh gïelevejtiestimmesne (Monsrud, 2022).

1.5 Evtiedimmeligke gïelesturremh jïh gelliengïelehvoete

Dah mah gelliengïeleldh jïh DLD:em utnieh, haestemh gaajhkine sijjen gïeline utnieh. Ij sïjtht jiehtedh maana daarpesjh gïelesturremh utnedh jis maana ajve aktine gïeline tjabreminie. Gelliengïelelvoete ij leah fãantoe gïelesturremidie (Bishop jïh jienebh, 2017). Gelliengïeleldh eejhtegh haastasuvvieh jïjtsh gïelem maanide nuhtjedh, jalhts maanan lea seassoeh gïeleevtiedimmie jallh DLD. Gïele lea identiteetese vïedteldihkie, geerve almetjh byöroeh dam gïelem soptsestidh mesnie jeenjemes maahtoem utnieh (Ryen & Simonsen, 2016).

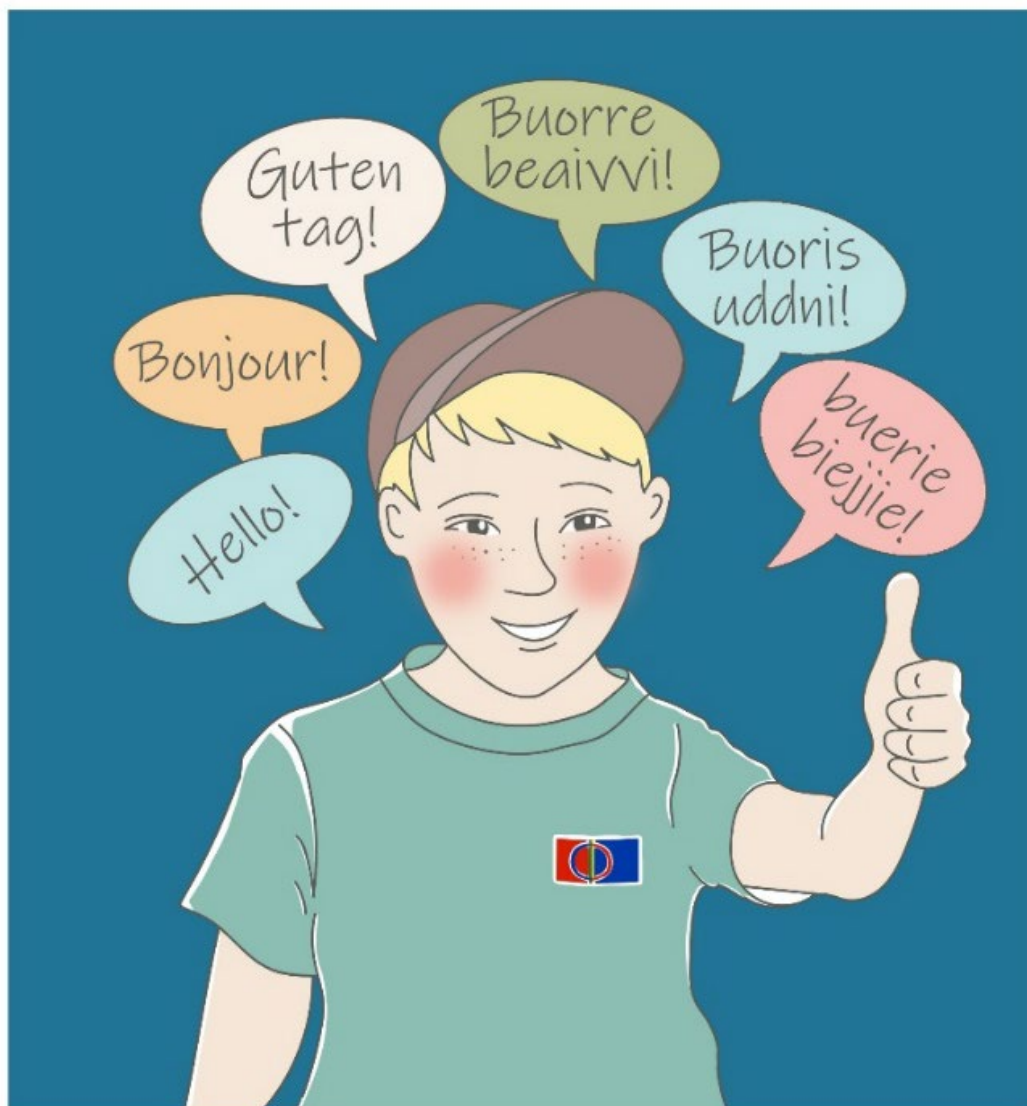
Jalhts gelliengïeleldh DLD:ine haestemh utnieh gaajhkine gïeline, haestemh maehtieh vãåjnesasse bãetedh joekehtslaakan dejnie joekehts gïeline. Dan åvteste vihkele goerehtalledh ellieslaakan jïh vijrieslaakan, gosse maanan lea seassoeh gïeleevtiedimmie. Dan åvteste vihkele vãårege jïh voerkes årrodh gosse aktengïeleldh maanaj nãårmh goerehtallemisnie nuhtjie.

7-8 % maanijste gïelesturremh utnieh. Ij leah jienebh gelliengïeleldh maanah gïelesturremigujmie goh aktengïeleldh maanah. Gaskemedtien fierhtene klaassesne jallh maanadãehkesne 2 learohkh mah gïelesturremh utnieh (Befring jïh jienebh, 2019).

Åejviejoekehtse gaskem gelliengïeleldh maanah gïelesturremigujmie jïh dah mah eah gïelesturremh utnieh, lea maana mah gïelesturremh utnieh jienebh gïeleldh fiejlieh utnieh, jïh guhkebem tïjjem nuhtjïeh gïelem lïeredh. Dan åvteste vihkele joekehtidh gaskem maanah/learohkh mah DLD utnieh jïh dah mah eah saemien dan hijvenlaakan maehtieh, dan åvteste vaenebe dãåjrehtimmiem saemien gïeline utnieh. Daamtaj seamma gïeleldh fiejlieh gelliengïeleldh maanaj luvnie gãåvnesieh mah DLD:em utnieh goh gelliengïeleldh maanaj luvnie mah eah DLD.em utnieh. Dan gaavhtan maahta geerve årrodh moenedh mejtïe maanan/learohken leah gïelesturremh jallh onne dãåjrehtimmie saemien gïeline, joekeen jis maana aadtjen lea aalkeme mubpiengïelem lïeredh.

Gïelelïerehtimmesne hijven gïeleldh dãåjrehtimmïeh daerpies. Dan åvteste vihkele daejredh mah dãåjrehtimmïeh maana gïeline åtna (dovne voestes- jïh

mubpiengïeline), jis vuepteste dïhte gelliengïeieldh maana gïelesturremh âtna mah leah evtiedimmien biïre.

1.6 Lieremeprosessh daajehtselierehtimmesne

Øzerk jñh Juuso (1999) tjïertestieh daajehtseliereme lea vihkele. *Liereme* lea dâåjrehtimmieh darjodh, gïetedidh jñh guhkiesmojhtesasse vöörhkedh.

Dâåjrehtimmiej vâarome lea damtedh jñh toelhkestidh, daam maam aarebi dâåjrehtimmeste damtije (aaj gohtjesâvva *persepsjovne*). Naemhtie maahta aarebi dâåjrehtimmieh orre dâåjrehtimmide sertedh. Mojhtesetsagkesh lieremem baajnehtieh. Jis aath eah leah vöörhkesovveme guhkiesmojhtesasse, ij maehtieh dejtie veedtjedh jñh nåhtoem dejstie åadtjodh. Tjuara dâåjrehtimmieh gïetedidh, jñh dejtie daajehtsesysteemen sijse biejedh guktie maahta nåhtoem dejstie utnedh mænngan (Baal & Wirkola, 2003).

Daajehtselierehtimmien leah golme njeiptjeh (Nilsen & Haugen, 2014).

1. Selektijve assosiasjovne (identifiseeredh/damtijidh/ektiedidh)

Selektijve assosiasjovne lea voestes njeiptjie daajehtselierehtimmesne. Daennie njeiptjesne lieremedialååge edtja baajnehtidh learohke selektijve assosiasjovneprosessem kråånske, gusnie gïeleevtiedimmie veadtasâvva vuesiehtimmeste vuesiehtæmman dehtie bieleste man bijre liereminie.

2. Selektijve sïerredimmie (joekehtsh vueptiestidh)

Mubpie njeiptjie daajehtselierehtimmesne lea selektijve diskriminasjovne, jallh joekehtsh vueptiestidh. Daesnie learohke edtja lieredh joekehtidh gaskem dam mij daajehtsasse govlesâvva, jñh dam maam ij maehtieh dïsse ektiedidh.

3. Selektijve generaliseereme (hedtieh vueptiestidh)

Gåalmede njeiptjie daajehtselierehtimmesne selektijve generaliseereme, jallh hedtieh jallh såemiesmearan hedtieh vueptiestidh. Daesnie learohkh jïjtjeh edtjeh hedtieh vueptiestidh lïhtsegi gaskem aktede daajehtseklaasseste.

Náhtoem nuhtjedh learohki ávtedaajrojste

Learohken aarebi liereme lea nuhteligs váarome orre lieremasse. Orre liereme dejnie liereminie ektine sjalkoe, maam learohke aarebistie átna. Náhtoem nuhtjedh learohken aarebi lieremistie voerkes soejkesjimmiem lierehtimmeste kreava. Dellie tjuara ektiedimmieh learohken mentaale kaarhten jïh kognitijve goeren gaskem ektiedidh (Øzerk, 2011). Rïektesisnie sæjhta jiehtedh lohkehtæjja learohkem viehkehte ektiedimmieh jïh viedtemh vuejnedh don daajrose jïh dååjrehtæmman learohke joe átna.

Jis learohke ij aarebi hijven daajroem teeman bïjre utnieh, jallh ávtelhbodti daajroem teeman bïjre utnieh, illedahke maahta faatoes jïh náake goerkesinie sjïdtedh. Learoehkasse vielie krïevije guvvieh sjugniedidh dïsse maam ij leah dååjrehtamme, jïh aatide mejtie ij damtijh, goh guvvieh sjugniedidh jïjtsh dååjrehtimmide jïh áehpies aatide.

1.7 Mannasinie nuhteligs daajehtsigujmie barkedh?

Vihkele giëlebarkojne barkedh joe maanagiertesne. Nænnoes baakoevåarhkoe maanam viehkehte orre baakoeh jïh orre aath liëredh. Dotkeme vuesehte maanah vijries baakoevåarhkøjne maanagiertesne, aevhkieh utnieh lohkeme- jïh tjaelemeliërehtimmesne skuvlesne. Maanan aarebi baakoevåarhkoe vuesehte guktie lohkeme- jïh tjaelemeevtiedimmie sjædta. Baakoevåarhkoe maanide 4 jaepien båeries jïh 6 jaepien båeries vuesehte guktie lohkemegoerkese sjædta gosse maana 9 jaepien båeries. Baakoevåarhkoe maanaj luvnie 9 jaepien båeries, vihth vuesehte lohkememaehtelesvoetide 9. klaassesne (Hagtvæt jïh jeatjebh, 2011).

Skuvlesne learohkh gelliej jïh krïevije teekstigujmie åahpenieh. Maahta gellie fåantoeh årrodh man åvteste maanaj Leah tsagkesh sisvegem teekstine guarkedh. Teeksth maehtieh struktuvrem utnedh maam learohkh eah damth, leevles raajesetseegkeme guktie leevles sjædta lohkedh, jallh gellie ammes baakoeh jïh daajehtsh (Buch ja earát, 2020).

Giële lea vâarome abpe gaskesadtemasse. Maanah mah giëline tjabreminie, maehtieh tsagkesh åadtjodh dovne dejnie faageles jïh dejnie sosijaale skuvlesne. Jis edtja soptsestalledh, dååjrehtimmieh juekedh, jïh guarkedh maam jeatjebh jiehtieh, sæjhta daerpies årrodh nænnoes daajehtsegoerkesem utnedh. Daate sæjhta mænngan barkoenuepide baajnehtidh gosse geerve almetjinie sjædta. Dan åvteste sæjhta vihkele årrodh vueptiestidh, jïh maanide aareh jïh reaktøe dåarjoem vedtedh, guktie maehtieh liëredh jïh jïjtjemse evtiedidh jïjtsh maehtelesvoeti mietie.

Maanagierten meriesoejkesje

Maanagierten meriesoejkesjisnie tjïerteste maanagierte edtja gaskesadtemem jïh gïelem eevtjedh. Gaajhkh maanah edtjïeh veaksahkåbpoe gïelem åadtjodh. Doh båarasommes maanah edtjïeh dååjrehtimmieh, daajroem jïh maehtesvoeth utnedh, guktie dej lea hijven våarome jïh skraejrie skuvlesne aelkedh.

Meriesoejkesjisnie aaj tjåådtje maanagierte saemien maanajugmie, mah leah saemien dajvesne, edtjïeh saemien gïelemaahtoem eevtjedh. Jïh aaj fierhten maanan gïelem jååhkesjidh jïh ååktedh (U.dir., 2017).

Faageorrestimmie sïejhme bielie

Learoesoejkesjisnie saemienfaagen vïjhte maadthmaehtesvoeth vuariesje:

- 1) njaalmeldh maehtesvoeth
- 2) tjaelemem haalvedh
- 3) lohkemem haalvedh
- 4) ryökmemem haalvedh
- 5) digitaale dïrregh haalvedh jïh nuhtjedh

Skuvle edtja sjïehteladtedh jïh learohkidie dåarjoehtidh evtiedimmesne dejstie vïjhte maadthmaehtesvoetijste abpe lïeremisnie. Faageorrestimmien sïejhme bielesne aaj tjïerteste lïereme edtja hoksedh learohkh edtjïeh jearsoe gïeleutniejinie sjïdtedh, guktie dah jïjtsh gïeleldh identiteetem evtiedieh, jïh maehtieh gïelem nuhtjedh ussjedidh, mïelh buektedh, gaskesadtedh jïh sïemesvuekiem mubpiejugmie sjugniedidh (Udir., 2020).

Daajeltseliereme

- Ähpiedehteme jñh tjirrehtimmie Gielevierhkiesijeste

2. Gïelevierhkiesijjie

2.1 Åehpiedehteme jïh tjirrehtimmie

Jearsoe mierieh, kontinuuteete sisvegisnie

Juvnehtibie *akte* pedagoge Gïelevierhkiesijjiem tjirrehte. Dïhte kontinuuteetem, struktuvrem jïh damtijimmievoetem nænnoste. Gïelevierhkiesijjie nuepiem vadta jearsoe mieride jïh hijven ektievoetese. Mijjïeh haestebe pedagogem loggem tjaeledh tjirrehtimmesne, logge maahta nåhtojne årrodh mænngan gosse edtja goerehtalledh, jïh maahta nåhtojne årrodh gosse edtja Gïelevierhkiesijjien tjirrehtimmiem mænngan vuarjasjidh.

Golme njeptjïeh

Gïelevierhkiesijjien lieremegiartïeh golme njeptjïeh utnieh, fierhte njeptjïe edtja meatan årrodh ööhpehtimmieboelhkine. Fierhtene njeptjesne tïjjeåtnoe jïh tïjje sijhtïeh jorkesidh, gïelemaehtelesvoeten jïh individuelle daerpiesvoeti mietie.

Tjirrehtimmie

Ööhpehtimmieboelhke vaasa medtie 30 min. Akte baakoe fierhtene boelhkesne. Man jïjnje: 3 - 5 boelkhk fierhten våhkoen, vaasa 7- 8 våhkoeh. Dåehkiestoeredahke: 3 – 5 maanah.

Maanah/noerh åejvieaktöörh

Gïelevierhkiesijjie edtja areenine årrodh gusnie maanah/noerh leah gïeleldh åejvieaktöörh. Pedagoge edtja bïhkedæjja jïh modelline årrodh.

Daajehtseveeljeme

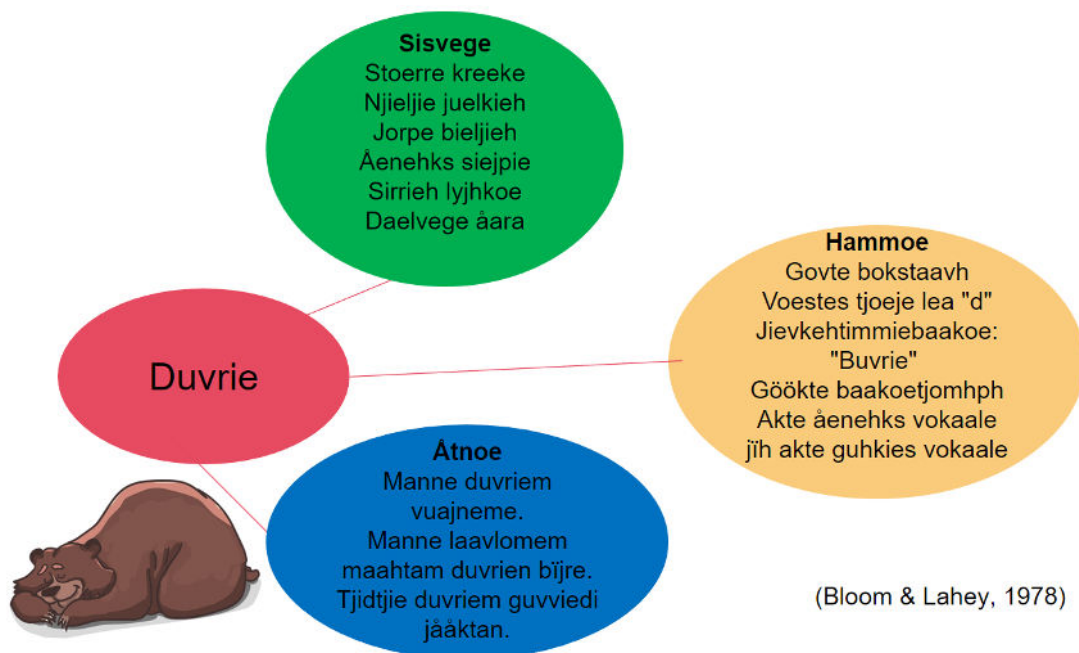
Gosse veeljie mej daajehtsigujmie edtja barkedh, mijjïeh haestebe pedagoge daajehtsh veeljie mah leah sjyöhtehke teemaj/faagi bïjre. Naemhtie hijven däärjoehtimmiem åvtese gorrede.

Laavenjostoe hïejmine

Gïelevierhkiesijjien sjïekenisnie haestebe eejhtegigujmie laavenjostedh, guktie hïejme dej seamma daajehtsigujmie barka goh maanagiertesne/skuvlesne.

2.2 Gïelevierhkiesijjen maalle

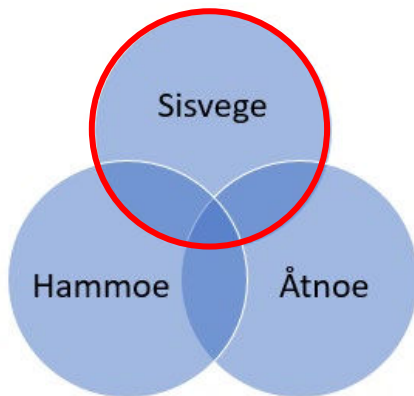
Gïelevierhkiesijjen maadthàssjaldahke lea Bloomen jìh Laheyen (1978) gïelemaalle. Gïelevierhkiesijjesne ovmessie lìeremestrategijh àtnasovveme, goh àssjaldahkekaarhte, learoesoptsestalleme jìh daajehtsekaarhte, jìh daejtie sjïere leavloem bìejeme vuekesne.

Guktie daajehtsinie «duvrie» barkedh gïelemaallesne.

Obs: Gïehtjìh vielie vuesiehtimmieh vuesiehtimmievàarhkosne, mìj baalte biejesovveme.

VOESTES NJIEPTJIE: SISVEGE – MIJ BAAKOEN MÏELE?

Baakoedaajroe/semantihke	Darjomh /raeriestimmieh barkoevuekide
Åehpiedehteme baakoste	- Baakoeplakaate jìh/jallh gissebe teekste - Baakoem vuesehte goh konkreeht, guvvieh, sjissah jìh vielie. - Maanaj åvtedaajroe biejesåvva ektie åssjaldahkekaarhtese, taavlese, paehperetaavlese, smartboardese jallh plearoeh - Åssjalommesh juekedh, våaroem vaeltedh, gaajhkesh meatan. Lohkehtæjja bîhkede
Raeriestimmie gyhtjelasside mej bîjre maahta gihtjedh: - Maam datne vîenhth baakoej mïele lea? - Mij baakoen mïele maahta daennie ektiedimmesne årrodh? - Substantijve: Gusnie daate gååvnese? Misse åtnasåvva? Gusnie maahta daam nuhtjedh?	

Voestes boelhkesne edtja leavloem biejedh aktööri assosiasjovnide akten baakoen mïeline. Daesnie vihkele aktöörh gielevierhkiesijjeste leah njaalmeldh eadtjohke. Dah edtjiej jîtsh baakoejgujmie sijnen voestes åssjaldahkh daajehtsen bîjre soptsestidh mij åehpiedehteme sjædta.

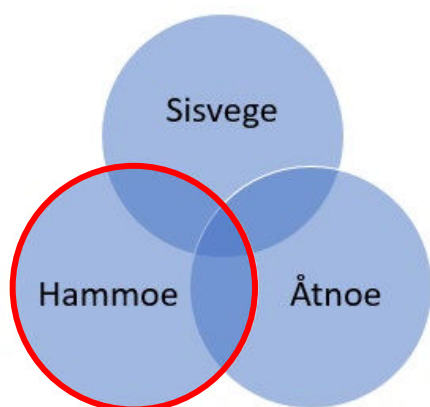
Ähnpiedehteme daan beajjetje baakoste dorjesávva goh baakoeplakaate jallh mïerhkelgávva teekstesne. Pedagoge aktööri mïelh aktene ássjaldahkekaarhtesne tjaala paehperetaavlesne, taavlesne jallh plearoeh. Pedagoge ij edtjh daelie naan bïevnesigujmie báetedh, men stuvrehtidh jïh bïhkedidh aktööriide soptsestidh dam maam jïjtjh maehtieh. Daesnie tjuara astoem vedtedh aktööriide jïjtsh ássjaldahki, vuarjasjimmiej jïh ássjaldahki bïjre soptsestidh. Maahta stoerre haesteme árrodh pedagogese ij fer jïjnjem soptsestidh.

Pedagogen mojhteselæstoe:

- Ektie ássjaldahkekaarhte, gaajhkesh meatan vaaltasuvvieh. Maam baakoen bïjre daejrebe?
 - Fïerhte aktööri sov ássjaldahkh/assosiasjovnh soptseste
 - Aktöörih váaroej mietie soptseste
 - Gáarede slyöhpedh maam jiehtedh aktem giertiem, men edtja gaajhkesidie haestedh maam joem jiehtedh
- Manne-vïedteldihkie daajroe
 - Lahtesh jïjtse dáájrehtimmiej jïh goerkesen mietie
 - Ij naan vaestiedassh leah «báajhtode»
 - Pedagoge haastasávva positijve vaastahtahkem vedtedh
 - Pedagoge tjuara hoksedh learohkh fokusem utnieh dan sjyöhtehke baakose
- Bïhkedimmie jïh hammoedimmie
 - Pedagoge goerehten jïh ræhpas gyhtjelassh gihtjie
 - Pedagoge maahta meatan árrodh seammalaakan goh learohke, jïh jïjtse lahtesigujmie báetedh

Váájnoe goh maanah uktsien jaepien báeries raajan baakoem tjïelkestieh funksjovnen mietie: Mïsse maahta átnasovvedh jallh viesjies goerkesem utnieh mij baakoe sæjhta jiehtedh (jearohke tsiehkeste). Gosse maanah báarasábpoe sjidtieh, maehtieh ahkedh vielie, vielie abstrakte prinsihph nuhtjedh gosse defineerieh jïh vuarjasjieh (jearohke tsiehkeste). Kvaliteete learohken baakoegoerkesistie lea joekoen vihkele ihke learohke maahta mïelesisvegem guarkedh.

MUBPIE NJIEPTJIE: HAMMMOE

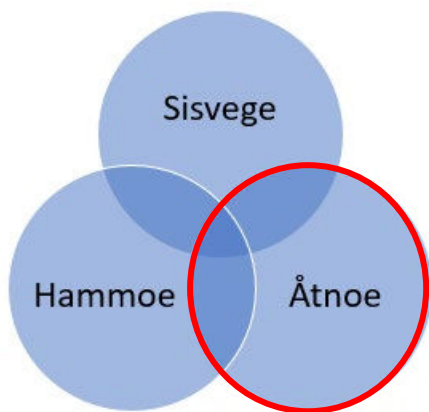
Daajroe baakoen tjoejestrutuvren bĳre	Darjomh/raeriestimmieh barkoevuekide
Noereme baakoeh Tjaalesthjtjomhph Tjoejh Vokaalh jĳh konsonaanth Diftongh Maadthhammoeh jĳh sojjehttimmiemöönsterh (kasuse) Ektievoeth baakosne mij mĳelem guedtieh jĳh vielie	Daejtie laavenjasside gellie vuajnoeh gĳååvnesieh mejtie maahta nuhtjedh goh dĳarjoe/struktuvre aalteren jĳh evtiedimmien mietie V.g.: • Gĳelestĳååkedimmieh • Rijme jĳh jievkehtimmie • Soptsestalleme/digkiedimmie baakoen tjoejestrutuvren bĳre
Maahta daejtie gyhtjelasside gihtjedh: ○ Mah noereme baakoe? ○ Man gellie tjaalesthjtjomhph baakoen? ○ Mejnie tjoejine baakoe aalka? ○ Man gellie vokaalh, konsonaanth jĳh diftongh baakosne? ○ Mij baakoen maadthhammoeh? ○ Guktie maahta baakoem sojjehtidh? ○ Mah baakoeh daejnie baakojne rĳjmadieh?	

Mubpene boelhkesne aktöörh annje seamma fokusem utnieh seamma baakose goh voestes boelhkesne. Vuelielisnie vuesiehtimmieh gaavnh ovmessie bielide baakoen hammosne/tjoejestrutuvresne mejgumie sjyöhtehke barkedh, mestie akte jeereldihkie jñh gellielaaketje geatskanimmie baakose sjædta. Aktööri gñeleevtiedimmie premissah vadta dñsse mñsse leavloem beaja, jñh mah darjomh mah veeljesuvvieh.

Mñsse pedagoge maahta veeljedh fokusem utnedh:

- Reglah, rijmebaakoeh (gñelestååkedimmieh)
- Fonth
- Smaave bokstaavh jñh/jallh stoerre bokstaavh
- Vokaalh klaeriedidh
- Tjaalesthtjomhph
- Noereme baakoeh
- Åvtetjaalesthtjomhph
- Maadth-hammoe jñh sojjehtimmiemöönstere
- Morfemiske prinsihpe
- Baakoe baakosne
- Orre baakoeh darjodh
- Luke-teekste

GÅALMEDE BOELHKE: ÅTNOE/IKTEDIMMIE

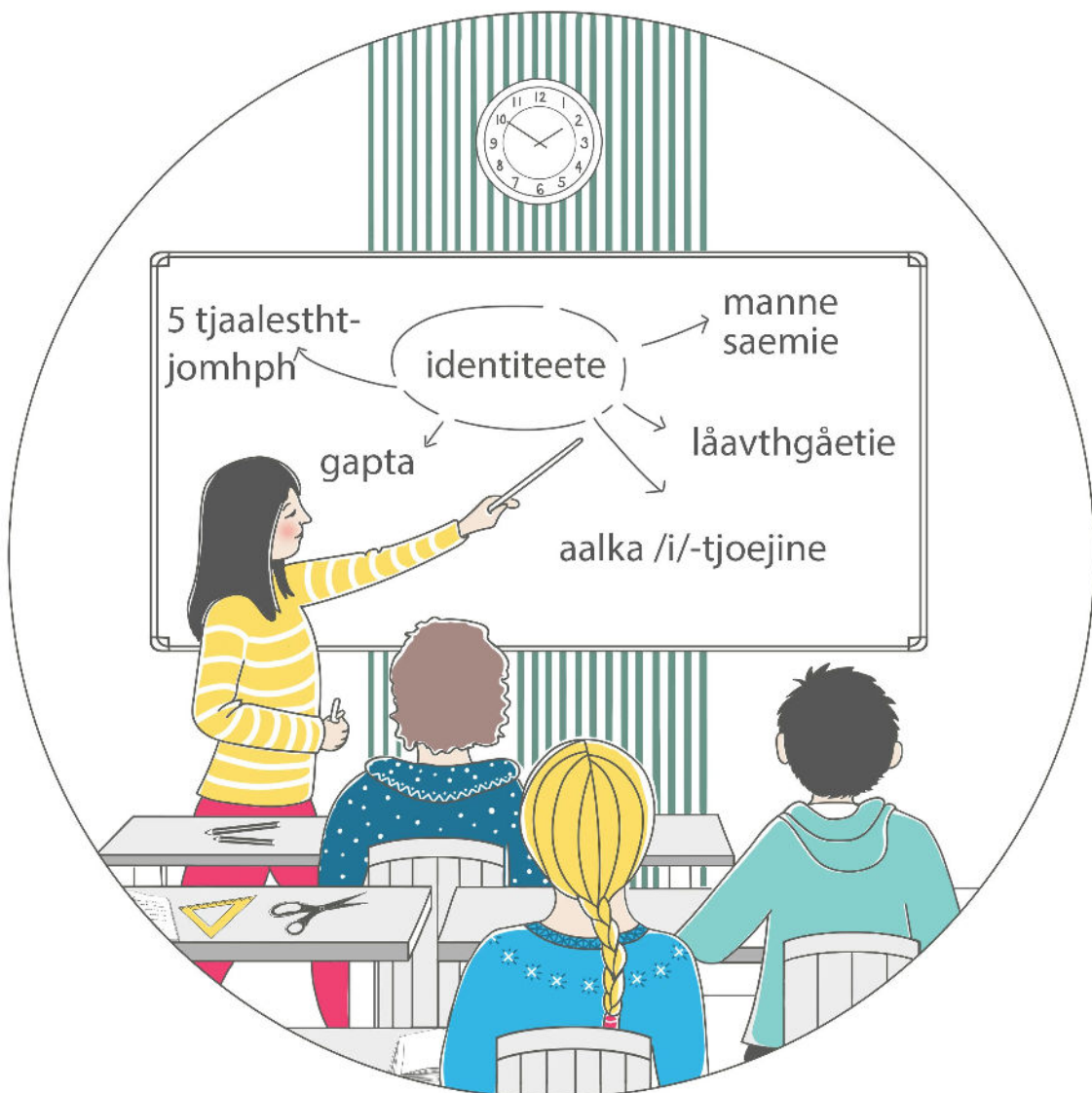
Daajroe baakoen bijre aktene ektiedimmesne mij mielem vadta	Darjomh/raeriestimmieh barkoevuekide
Iktedimmie baakoen hammoe, sisvegistie jïh åtnoste	Daesnie aktöörh maehtieh gööktesi gööktesi barkedh • Mij leksikovnesne, baakoegærjesne jallh gaskeviermesne tjåådtje? • Baakoem nuhtjie gyhtjelassine jïh vaestiedassine sinsætnan. • Baakoeh sinsætnan tjïelkestidh; hammoe jïh sisvege, bijjie- jïh vueliedaajehtsh, synonymh jïh antonymh jïh vielie. • Baakoeh nuhtjedh stååkedimmesne jïh spïelesne. • Ektesne iktedidh baakoe-/daajehtsekaarhtesne • Aktöörh baakoem jïh daajehtsekaarhtem jïjtsh baakoegærjan/baakoemïesteregærjan/baakoepæermen sïjse biejjeh Fulkesimmie dovne klaassesne jïh gåetesne.
Vuesiehtimmieh gyhtjelasside mej bijre maahta gihtjedh ○ Maam libie baakoen bijre liëreme? ○ Guktie baakoem daelie tjïelkestidie? ○ Guktie baakoem nuhtjedh ovmessie ektiedimmine?	

Aktöörh sijen goerkesem vihtiestamme åadtjoeh ovmesse darjomi tjïrrh, mearan pedagoge hijven jïh jearsoe tseahkan sjiehteladta. Gåalmede boelhkesne aktöörh edtjïeh baakoem gellielaakan nuhtjedh. Dah edtjïeh dam orre daajroem baakoen sisvegen jïh hammoen bijre pryövedh mejtïe leah åådtjeme daelïe gosse dej mubpiejgumïe dåehkesne gaskesadteme.

Pedagogen mojhteselæstoe:

- Learoesoptsestalleme. Baakoen mïelem jïh hammoem tjïelkestidh sinsætnan, jïh vuesiehtimmïejgumïe båetedh:
 - Njaalmeldh barkedh, gööktesi gööktesi
 - Semantiske jïh fonologeles damtsvæhtah
 - Baakoe konteekstesne åtnasovveme
- Stååkedimmïe jïh speale
 - Gööktesi gööktesi/dåehkine
 - Baakoekåarhth guvvine jïh teekstine
 - «Baakoetjïelkestimmïespiele»; kårhtem sigkedh jïh hammoem jïh sisvegem tjïelkestidh
- Ektïe Baakoe-/Daajehtsekaarhte
 - Pedagoge deavhta jallh lea deavhteme ektïe baakoe-/daajehtsekaarhtem
 - Ektïeöörnedh jïh iktedidh ektïe daajroem baakoen bijre
 - Sisvege, hammoe jïh åtnoe
- Baakoemïesteregærja/peerme
 - Fïerhte aktööre kopijem åådtje daanbeajjetje Baakoste-/daajehtsekaarhteste
 - Daan beajjetje baakoe bïejesåvva baakoelæstose jïh Baakoemïesteregærjese/Peermen baakoelæstose
 - Leahpa baakojne maahta skuahpan sïjse bïejesovvedh maam lea peermen sïjse lïjmeme
- Guhkiebasse barkoe

- Stuerbe dåehkesne/klaassesne. Pedagoge hâksa daejnie guhkiebasse barkedh klaassesne
- Gâetesne – Bïevnesh eejhtegidie
 - Hïejmeleaksoe, baakoem mubpide tjïelkestidh viehkine materijelleste Peermesne/Baakoemïesteregærjesne jïh/jalh âenehks teekstem lohkedh

2.3 Vuesiehtimmieh veeljemasse baakojsste

Baakoelæstoeh leah joekehts dej damtsvæhtaj mietie mejtie pedagogh leah veeljeme leavloem biejedh, aktööri daerpiesvoeti mietie. Dennie minngiebinie sijhtebe vuesiehtimmieh vuesiehtidh mah leah baakoelæstojsste veedtjesovveme ovmesse aalteredaltiesnie, jïh såemies dejstie sjïere væhtijste baakoeveeljeminie neebnedh dejnie ovmesse læstojsne.

Bïetske baakoelæstojsste aarhskuvledåehkine:

Eatneme	
Moere	
Almetje	Åajvahkommes substantijvh
Gærja	Åajvahkommes konkreethe
Stoerre	Baakoeh biejjieladtje darjomi bïjre
Fuelhkie	Baakoeh mejugjmie maanah
Vearelde	dååjrehtimmiem utnieh
Maalestahke	
Ålkoevaarjoeh	
Gaskebiejjie	

Bïetske læstojsste smaaveskuvledaltiesnie:

Båeries	
Åelkies	Pleentege substantijvijste jïh adjektivijste
Voelph	Pleentege konkreetijste jïh abstraktijste
Dygne	Baakoeh biejjieladtje darjomi/faageles teemaj bïjre
Hokse	Pleentege daamtaj åtnasovveme jïh sveekes
Biejjielåhkoe	åtnasovveme baakojsste
Tjïelte	
Seahkarimmie	
Jaepieboelhke	
Åssjaldahke	

Bietske baakoelæstojste gaskedaltiesisnie jïh noeredaltiesisnie:

Argumenteeredh	
Tjahta	
Vïhtesjidh	Gellie faagebaakoeh/akademihkeles daajehtsh
Aarpije	Stuerebe graade abstraksjovne
Termomeetere	Baakoeh veedtjesovveme jienebh faagijste
Feeleme	Pleentege substantijvijste jïh verbijste
Subtraksjovne	
Gievlie	
Seabradahke	
Klæjma	
Sjïdtedh	
Jolletrygke	
Planeete	

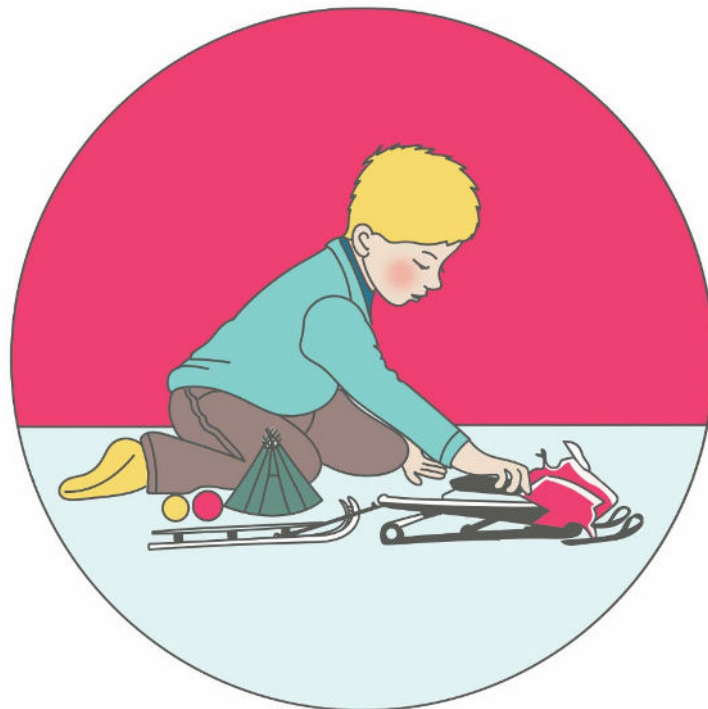
Bietske baakoelæstojste jaarhkeskuvleste:

Isoleeredh	
Jååhkesjidh	
Sylindere	
Skaehtiekåarhte	
Learoesoejkesje	Pleentege substantijvijste jïh verbijste
Gaskese	Baakoeh veedtjesovveme
Vihtienasse	ööhpehtimmieprogrammeste
Drïekteraaste	Gellie ammesbaakoeh/faagebaakoeh
Produksjovne	Baakoe bætijen aejkien barkoen jïh geervejieleden
Ryöknedidh/aerviedidh	bijre

Lahtestimmie baakoelæstose:

- Vihkele doh biejjieladtje baakoeh meatan vaeltedh dejtje mah viesjies gielem utnieh, ij ajve doh geerve/akademihkeles baakoeh
- Fierhtene boelhkesne Gïelevierhkiesijjeste ajve **aktem** baakoem/daajehtsem âehpiedahta, ij noereme baakoetjierth (v.g. *Gaskoeh biejjien*). Noereme baakoeh v.g. *bijlevierhkiesijje*, *gïerestallēmepreejre*, maehtieh åtnasovvedh.

Obs: Vuartesjh vielie voestes lissietjaalegisnie vuesiehtimmiejgujmie baakoeveeljemidie.

2.4 Pedagogi vuarjasjimmieh

Bievnesh bäästede maanagiertereferaansedåehkeste:

- Maanagierten lin hijven dååjrehtimmieh vuekine. Dah varke vueptiestin maanah guarkajin guktie barkoevuekie lij, dan åvteste lij seamma prinsihph fierhtene barkoeboelhkesne. Dah gaajhki golme bieliejgujmie barkin aktene boelhkesne, men sjiehtedin man jijnjem, maanaj aalteren jñh darjomi mietie.
- Gosse maanagierte eelki vuekine barkedh, maanah daamtaj eelkin daajehtsi sisvegem voestegh tjñelkestidh, dan mænngan hammoem jñh åtnoem. Ånnetji ånnetji vueptiestin maanah jñjtñh eelkin hammoebieline voestegh barkedh, sisvegen jñh åtnoen åvtelen. Joekoen skuvledåehkie.
Maanagiertelohkehtæjjah dam naemhtie sjiehtedin guktie maanah åadtjoejin meatan årrodh moenedh mennie öörnegisnie dah barkin, mejtie lij sisvege jallh hammoe voestegh.
- Maanah dovne aktegsbaakoeh jñh raajesh raeriestin jñh ektiedin dej vihties daajehtsigujmie. Dah joekoen lyjhkin noereme baakoejgujmie jñh rijmebaakoejgujmie barkedh, baakoetjomhpide kleehtpedh jñh voestes tjoejese baakojne goltelidh.
- Maanagiertelohkehtæjjah dååjrehtin maanah lyjhkin vuekien mietie barkedh. Dah daajehtselieremem tjñrrehtin dovne buertiebealesne, ålkone, saedtieskaavtegisnie, stååkedimmesne, gåårvedimmesne jñh gosse byöpmedin. Maahta vuekiem aelhkieslaakan ovmessie darjoemidie sjiehtedidh.
- Veeljemen bñjre daajehtsijstie dah daajehtsidie maanagierten biejjieladtje teemide jñh teemide fierhten våhkoen ektiedin. Vuesiehtimmien gaavhtan dah daajehtsinie «Jåvle-aajja» barkin gosse lij jåvle.
- Maanagiertelohkehtæjja vuarjasjin lij luste vuekine barkedh, jñh lij nuhteligs bñhkedæjja lij saemiengñelesne.

Bievnesnesh bäästede skuvlereferaansedaehkeste:

- Skuvle hiejmene laavenjosti, guktie hiejmene aadtjoeji vuekien bijre lieredh. Dah aadtjoejin dej seamma daajehtsigujmie barkedh goh skuvlesne. Lohkehtæjja vuekiem eehtegetjåanghkosne tjielkesti, jïh lij aaj tjaaleme mej daajehtsigujmie dah edtjin barkedh våhkoesejkesjisnie.
- Lohkehtæjjah positijve dååjrehtimmieh vuekine utnin. Dah dååjrehtin lij aelhkie vuekiem tjirrehtidh. Aelhkebe sjïdti barkoem fulkesidh mearan learohkh vuekien struktuvrem lierin. Gosse eelkin orre daajehtsigujmie barkedh learohkh buerebelaakan deejrin guktie edtjin systeemen mietie barkedh. Lohkehtæjjah dååjrehtin vuekie learoehkidie daajehtseööhpehtimmesne skreejrehti.
- Lohkehtæjjah dååjrehtin lij nuhteligs daajehtsedaaajrojne, aaj lohkemisnie jïh tjaeliemisnie. Learohkh baakojde veelelaakan tjielkestin mænngan lin daajehtsigujmie barkeme viehkine daehtie vuekeste.
- Muvhth lohkehtæjjah jïjtsh barkoemaallh tjirrehtæmman darjoejin. Naemhtie dah vuekien prinsihph nuhtjin mah lin jïjtsh barkoevuekide sjiehtedamme. Muvhth lohkehtæjjah gaskedaltesisnie vuekine barkin dovne saemien-, nöörjen- jïh englaantengïelesne jïh matematihkefaagesne.
- Lohkehtæjjah dååjrehtin learohkh vielie tïjjem daarpesjin ussjedidh jïh tjielkestidh abstrakte daajehtsh, men lin vielie aktijve substantijvigujmie.
- Skuvle tuhtji fer jïjnje sjïdti vuekiem tjirrehtidh 5 aejkieh våhkoen. Lij bööremes dam tjirrehtidh 3 aejkieh våhkoen.

3. Nãhtoeaarvoem mööledh

3.1 Skååremekriterijumh

Såemies aejkien maahta geerve årrodh moenedh mejtie maana/learohke lea baakoeh guarkeme jallh ij. Sæjhta nuekie hijven årrodh jis maana/learohke baakoem tjïelkeste viehkine definisjovneste.

1 poenge

- Hijven synonymjme (V.g. “Gåetie lea veasomesijjie jallh årromesijjie”).
- Åtnoevuekie (V.g. “Ebrietråajja ebrien vööste vaarjele”).
- Sïejhme klassifikasjovne (V.g. “Miesie lea bovtse”).
- Åejvievæhta (V.g. “Prieve lea tjaaleldh gaskesadteme mubpiejgumie”).
- Væhtah jeatjah reaktoe buerkiestimmide mah goerkesem baakoste vuesiehtieh

0 Poenge

- Sïejhme vaestiedasse, vaestiedasse mij reaktoe, men sisvege giefie (V.g. “Spæjhkere åtnasåvva maam joem darjodh”).
- Viesjies synonymjme (V.g. “Heamture lea mij akt mij ij leah eevre saatnan”).
- Sjiere jallh gaertjielidhkie åtnoe (V.g. “Voesse lea mij akt maam guadta”).
- Væhta mij reaktoe, men mij ij leah åejvievæhta (V.g. “Vietjere garre”).
- Vuesiehtimmie jallh åtnoe baakoste bielelen naan gïetedimmie (V.g. “Gïemhpe/snjååjpe lea geamhpe årrodh”).
- Kråahpegïelem nuhtjie åtnoem vuesiehtidh.
- Båajhtoeh vaestiedasse.

3.2 Goerehtallemegoere

Goerehtalleme åvtelen: _____ Goerehtalleme mænngan: _____

Nomme: _____ Aaltere: _____ Daltese: _____

			Vedtieh 1 poengem jis vaestiedasse akten nualan daejstie kategorijijstie bāata. Vedtieh 0 poengem jis vaestiedasse ij akten nualan daejstie kategorijijstie bāetieh.					
Baakoe	Maanan/learohken vaestiedasse		Synonyjme jallh antonyjme	Ātnoe-vuekie	Siejhme klassi-fiseereme	Āejvievæhta jallh jienebh vuesieh-timmieh mah tjāanghkan goerkesem vuesiehtieh	Poengh Å / M	
	Āvtelen							
	Mænn-gan							
	Āvtelen							
	Mænn-gan							
	Āvtelen							
	Mænn-gan							
	Āvtelen							
	Mænn-gan							

3.3 Vuesiehtimmie goerehtallemasse

			Vedtieh 1 poengem jis vaestiedasse akten nualan daejstie kategorijijstie bāata. Vedtieh 0 poengem jis vaestiedasse ij akten nualan daejstie kategorijijstie bāetieh.					
Baakoe	Maanan/learohken vaestiedasse		Synonyjme jallh antonyjme	Ätnoe-vuekie	Siejhme klassi-fiseereme	Äejvievæhta jallh jienebh vuesieh-timmieh mah tjāanghkan goerkesem vuesiehtieh	Poenge Å / M ³	
Maana-gierte Kreeke	Ävtelen	Luste – naakenh tjæbpie					0	
	Mænn-gan	Maahta sarve, govse jallh vuaksa årrodh. Naakenh eatnamisnie årroeh, naakenh fievsesne. Kreeki leah 4 juelkieh.				X		1
4. daltese: Domtesh	Ävtelen	Maam akt damtedh					0	
	Mænn-gan	Aavoe, geerjene, vissjies. Domtese sisnjeles.				X		1
9. daltese: Bijpele	Ävtelen	Gærja. Daesnie maahta Jupmelen baakoem lohkedh	X				1	
	Mænn-gan	Daajroegærja. Bijpele lea jupmeles gærhkoen æjllies tjaalege.	X			X		1

³ Å = Ävtelen

M = Mænn-gan

3.4 Kopijeerememaalle illedahkeregistreeremasse

				Haarjanimmiebaakoelæstoe Man gellie baakoeh =				Giehtjedimmiebaakoelæstoe Man gellie baakoeh =				Mierhke- sjimmie
				Maahta åvtelen jih mænn- gan	Liereme	Ij liereme	Inkon- sistente	Maahta åvtelen jih mænn- gan	Liereme	Ij liereme	Inkon- sistente	
Maana/ learohk e nr.	Tjoele	Daltese	Akten- gieleldh (1) Gellien- gieleldh (2)	1-1	0-1	0-0	1-0	1-1	0-1	0-0	1-0	
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												

Raeriestimmie jeatjah goerehtallemedirregidie

- Baakoe-gåårkese, Info Vest, 2019.
- Taalle-aalkove, Info Vest, 2019.
- Bo Ege - Gïeleldh Teestese 1, Info Vest, 2022.
- Saemien impressive morfologeles teeste, Davvi Girji, 2013.
- Åarjelsamien foneemteeste, ČállidLágádus, 2018.
- Nasjonaale pryöve ryöknemisnie jïh lohkemisnie, Udir, 2022.
- Gïeleldh voerkesvoeten pryöveme, Statped, 2014.
- Göökten jaepien båeries maanan gïele, Iđut, 2013.
- Goerehtalleme -4. jaepiengoerehtimmesne, Iđut, 2013.

OBS: Sïejhmemes ij gåaredh jaehkedh nuepie gååvnese maanaj teesteilledahkh bueriedidh standaarde teestigujmie såemies våhkoej mænngan daajehtselïerehtimmine. Ij akt gåaredh jaehkedh maanaj gïeleldh skraejrie varke buerebe sjædta.

Gaaltijelæstoe

Baal, L., Persen, T., & Wirkola, K. (2014). *Gielalaš diđolašvuodáiskan/ Gïeleldh voerkesvoeten pryöveme*. Noerhte Statped.

Baal, L. & Wirkola, K. (2003). *Hoahkat ja stoahkat – Rávvagat mo sámegielain bargat 1. luohkás*. Nöörjen Saemiedigkie.

Befring, E., Næss, K. A., & Tangen, R. (2019). *Spesialpedagogikk* (6. utg). Cappelen Damm.

Bishop, D.V.M., Snowling, M.J., Thompson, P.A., Greenhalgh, T & The CATALISE-2 consortium (2017). Phase 2 of CATALISE: A multinational and multidisciplinary Delphi consensus study of problems with language development: Terminology. *The Journal of child Psychology and Psychiatry*, 58 (10), s. 1068-1080.

Bloom, L., & Lahey, M. (1978). *Language development and language disorders*. New York ; London : Wiley.

Buch, B., Bremholm, J., & Lützen, P. H. (2020). *Bedre tekstlæsning på ungdomsuddannelserne – strategier og læseguides*. København: Dafolo A/S.

Forseth, B. U, Ottem, E., Platou, F. & Sæverud, O. (2017). *Begrepslæring – En strukturert undervisningsmodell for barn og unge med språkvansker*. Statped.

Golden, A. (2014). *Ordforråd, ordbruk og ordlæring* (4. utg). Gyldendal akademisk.

Hagtvet, B. E., Lyster, S. A., Melby-Levrå, M., Næss, K. A. B., Hjetland, H. N., Engevik, L. I., Hølland, S., Karlsen, J., Klem, M. & Kruse, J (2011). *Ordforråd i førskolealder og senere leseferdigheter – En metanalytisk tilnærming*. Spesialpedagogikk 1/11.

Helander, N. Ø. (2016). *DIEĐUT 1/2016: Ohppojuvvon ja sohppojuvvon giella. Gielladiđolašvuohhta, čálamáhttu ja guovttegielatvuohhta*. Sámi allaskuvla.

Jarvis, S. (2009). Lexical transfer. I Palenko, A. (Red.), *The Bilingual Mental Lexicon. Interdisciplinary Approaches*. Bristol - Buffalo - Toronto: Multilingual Matters

Law, J. (2000). Children's communication: development and difficulties. I J. Law, A. Parkinson, & R. Tamnhe, *Communication difficulties in childhood: a practical guide* (s. 338). Oxon : Radcliffe Medical Press.

Monsrud, M.B. (2022). "One size does not fit all": En studie av språkferdigheter blant flerspråklige barn og unge. (duo.uio.no) PHD-avhandling, Institutt for spesialpedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.

Nilsen, V. D. & Haugen, R. (2014). *Begrepsvansker – barns sviktende forståelse av ord*. Nilsen, V. (Red), *Spesialpedagogisk hjelp i barnehagen* (1.utg). Cappelen Damm Akademisk.

Utdanningsdirektoratet. (2020). *Bijjemes bielie – aarvoeh j'ih prinsihph maadthööhpehtimmesne*. Hentet 01.02.2023 [Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen \(udir.no\)](#)

Utdanningsdirektoratet. (2017). *Maanagierten mieresoejkesje*. Hentet 05.01.2023 [Maanagierten mieresoejkesje \(udir.no\)](#).

Pasanen, A., Päiviö, Á. M., Baal, B.A.B., Mikkelsen, I. L. S. (2022). *GievrRAS giellamodeallat*. Sametinget. <https://sametinget.no/f/p1/i28f9e0a6-5656-492e-a01b-6ebc74036a85/230622-samos-gievrRAS-giellamodeallat.pdf>

Øzerk, K. (2011). *Pedagogikkens hvordan 2*. (1.utg.). Oslo og Kautokeino: Cappelen Damm.

Øzerk, K., & Juuso, R. (1999). *Pedagogalaš jurddagirji guovttegielalaš mánáidgárdiide*. Sámi oahpahusráđđi.

Lissietjaalege

OBS: Baakoejgumie haarjanimmieelæstojste learohkh vielie lierieh, goh giehtjedimmieelæstoejgumie. Gosse maanah/learohkh daajehtsem liereme haarjanimmieelæstojne, dah goerkesem baakojde vijriedieh mejtie eah leah giehtjedimmieelæstosne liereme. Daate vuesehte maanah mah gïeleldh tjabreminie, stoerre evtiedimmiepotensiaalem utnieh mejtie ij leah nuhteme.

Vuesiehtimmieh daajehtsidie mejgumie maahta barkedh

Maanagiertedåehkie	
Haarjanimmiebaakoe	Giehtjedimmiebaakoe
Fuelhkie	Vaarjoeh
Kråahpe	Balve
Domtesh	Traktovre
Bovre	Fievsie
Vearelde	Åerpenh
Hammoe	Mearoe
Maanagierte	Dålle
Byöpmedimsdïrregh	Voesse
Bovtse	Tsåahka
Klaerie	Skåajje
Daelvie	Gaskebiejjie
Vuajastahke	Stååkegaevnieh
Jaepie	Gåetienkreekh
Påaske	Klaasetjelmieh
Daatovre	Jaevrie
Vuelie	Skåape
Stååkegaevnieh	Jueskieskåape
Kreeke	Laavlome
Åenehke	Buertie
Galme	Vïnhkse
Guhkie	Guvviedahke
	Rijme
	Giesie
	Bassenge

Smaaveskuvledaltese	
1. daltese	
Haarjanimmiebaakoe	Giehtjedimmiebaakoe
Tjåagka	Biejje
Kråankelaesie	Giesie
Damtedh	Taksije
Feete	Gïete
Borrelaesie	Mearoe
Giesedh/sigkedh	Riepie
Vuebnie	Gïete
Åedtjie	Voessjemelihtie
Plusse	Gïete
Sïevestahke	Lijme
Jueskiedahke	Sæljoe
Faasoe	Njimkedahke
Låavthgåetie	Jijje
Feavroe	Hopsedh
Kiwi	Gievlie
Bearkoekrovhte	Peannagåetie
Loese	Ålloeguapah
Kåale	Tusje
Löövje	Gærja
Mobijletellefovne	Saemien gaskebiejjie
Juelkie	Dresse
Sarve	Daatovre
Learohke	Lohkehtæjjah
Tsåahka	Boelve
Gapta	Klaasse
Gïjre	Fuelhkie

Smaaveskuvledaltese	
4. daltese	
Haarjanimmiebaakoeh	Giehtjedimmiebaakoeh
Skaavhte	Vaksijne
Kaarhte	Garhke
Koordinaatesysteeme	Skaaltjoe
Biltdiagramme	Gyhtsele
Smaaregiele	Bearkoe
Sijjienomme	Fluerie
Kråahpe	Feavroe
Healsole	Njuana
Daektieh	Alga
Måarah	Mearoenaestie
Selle	Gaaje
Åedtjie	Daajroe
Leekedidh	Sjöövemelihtie
Virrefoeresjimmie	Soehpenjereagka
Giedtie	Maneete
Vuajastahke	Sarve
Vuejemeraantjoe	Prosjekte
Jielememehtie	Skovtere
Njaltja	Logge
Voepth	Dåeriesmoere
Soermevæhta	Urtah
Håanghke/bivteme	Åssjalommes
Soehpenje	Bïevnese
Skïemtjelasse	
Sueties	
Råase	

Gaskedaltese	
6. daltese	
Haarjanimmiebaakoeh	Giehtjedimmiebaakoeh
Feeledh/vuelkedh	Teema
Skåajje	Barkoe
Sïhtjegidh	Skorresje
Rïektes	Daektieh
Ræjhkoeh/jealamadtje	Saavreme
Viertiestidh	Tåallere
Eatneme	Gåehtsuvemoerh
Giefies	Tsoepkenasse
Soejkesjidh	Hedtieh
Klæjma	Bïejedh
Aarpije	Viertiestimmie
Presteeredh	Vuesiehtimmieh
Veartenebielie	Baajnehtidh
Evtiedimmie	Giefiesvoete
Dahkoe	Åejviestaare
Teknihke	Åejviealmetje
Raaste	Åedtjie
Viertiestidh	Jiehtege
Argumeente	Filmevuvarjasjimmie
Dotkedh	Jårredh
Vïrreåerie	Tjïelkestidh
Sjædtoegåetie	Lastemoerh
Saemie	Leksikovne
	Laante/Rïjhke
	Juekedh
	Lohkehtæjja
	Sådtoedidh
	Aehtjie
	Sjædtoe
	Baernie

Noereskuvledaltese	
Haarjanimmiebaakoeh	Giehtjedimmiebaakoeh
Gærhkoe	Giesedh/sigkedh
Maasjina	Tjoenege
Sjïdtedh	Hearra
Planeete	Gaarvanidh
Dajve	Kristeme
Maadthlaake	Kraanskodh
Tjeahpoe	Rohkelidh/Rohkelasse
Laaredh	Dåarodh
Jolletrygke	Identiteete
Orresistiereakadimmie	Aejmie
Plåevhkiehtidh	Stueriedidh
Eatnemesvirreme	Juvleme
Krāvna	Teleskope
Nænnoestidh	Bïegke
Unijovne	Soene
Vætnoe/duedtie	Mööledh
Vueptiestidh	Naehkie
Universe	Gieriesvoete
Lokomotijve	Bijpele
Vulkaane	Satelihte
Ekspljosjovne	
Gaasse	
Vïhtesjidh	
Kultuvre	
Religijovne	

Jáarhkeskuvledaltese	
Haarjanimmiebaakoeh	Gïehtjedimmiebaakoeh
Isoleeredh	Heerrehkeklåbpoe
Jååhkesjidh	Karossierje
Sylindere	Gaengkerekroesse
Vierhkiesijjiegïetegærja	Gaassepedaale
Geajnoeåelkie	Lutnjemebuehkie
Skahtiekåarhte	Vaarjelimmiegaamege
Organisasjovne	Vueliebielie
Maskeeredh	Kruanesaate
Learoesoejkesje	Vaedtsemeabparaate
Ryöjrehtidh	Medtie/ovrehte
Smaaregïele	Sveekes
Kvadraate	Jïjtsebïevnese
Sjïehtedimmie/latjkoe	Trinsa
Vïhtesjimmie	Bïssemaehtie
Goerehtidh	Gïele
Driekteraaste	Barkoe
Produksjovne	Filme
Ryöknedidh/aerviedidh	Tjaktje
	Vijries

Såemies barkoevuekieh daajehtselierehtimmesne

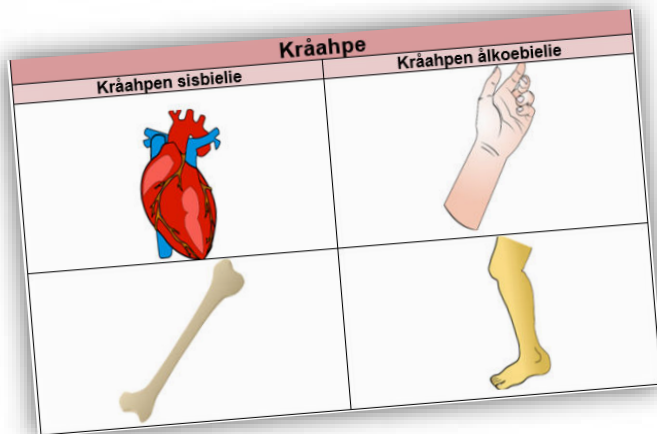
- Åssjaldahkekaarhte – digitaale jallh paehpierisnie
- Gærjahammosne – digitaale jallh paehpierisnie

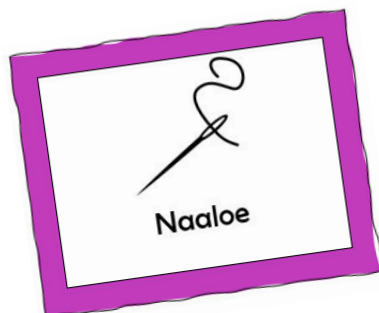
- Teemaplakaate
 - Plakaatesne maahta v.g. mïerhkesjidh vokaalh, diftongh, konsonaanth jïh/jallh klusijvh (konsonaantetjâanghenimmieh)

- Spïelh j'ih applikasjovnh
- Stååkedimmie j'ih teatere
- Guvviedidh
- Filmh vuejnedh j'ih dej bijre soptsestidh
- Juekedh/veesmedh bijjie- j'ih vueliedaajehtsh

- Guvvie-/baakoekåarhth
 - Baakoen hammoem j'ih/jallh sisvegem tjïelkestidh – dïhte mubpie edtja moenedidh
 - Våaroen mietie, daajehtsh defineeredh mah leah kåarhtine
 - Heereme baakoej mietie
 - Noereme baakoeh daajehtsijshtie darjodh
 - Goerehtidh mij joekehtse minimaale paarri gaskem hammoen j'ih sisvegen muhteste

- Synonymjmh, antonymjmh jñh/jallh vuestiebielieh gaavnedh
 - *Maahta v.g. maam akt tjiehtjelisnie gaavnedh mij lyövlehke jñh maam akt mij gyöhpehke*

- Gaavnedh mah baakoeh jñh tjieelkestimmieh mah ektesne sjiehtieh.
- Gaavnedh mah baakoeh jñh guvvieh mah ektesne sjiehtieh.
 - *Maahta baakoeklaassine kategoriseeredh (substantijve, verbe...) jallh teemaj mietie (gåetie, kreeke ...)*

10 sïlh BAAKOEMÏESTERINIE SJÏDTEHD

*Frijje jarkoestimmie "Ten steps to becoming a word wizard" Parsons,
Law & Gascoigne 2005*

1. Daan beajjetje baakoe lea (baakoe lohkesåvva learoehkasse)
2. Datne baakoem govleme?
3. Daajrah maam akt-n bijre?
4. Guktie maehtebe orre baakoeh/vielie baakoej bijre lieredh?
5. Mah tjoejh baakosne.....?
6. Mij maahta jiehtedh?
7. Vielie lieredh-n bijre

Learohken daajroem praktihkeles darjomi tjïrrh vijriedidh gusnie ulmiebaakoe åtnasåvva gellien aejkien, tjoevtenjebaakoevokabulaarine ektine.

Barkoeaarihke åtnasåvva, - learohki åvtedaajroeh jïh orre semantihkeles daajroe.

Lohkehtæjja tips/viehkïebaakoeh vadta, gïejem vadta, edtja vaastahtahkem åadtjodh learohken luvnie. Gosse learohken jïjtse vaastahtahke lea adekvaate, daate barkoeaarihkese tjaalasåvva.

8. Bïejh tjåanghkan!

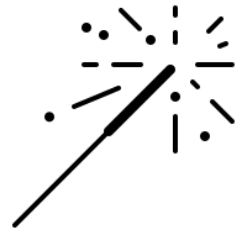
Learohke jïh lohkehtæjja fiereguhten aejkien baakoem defineerïeh viehkïne aktem fonologeles jïh aktem semantihkeles damtsvæhtam nuhtjedh

9. Veeljh stååkedimmïe/spïelem gusnie daajehtse/baakoe åtnasåvva

10. Tjæliëh baakoem Baakoebaanghkegærjesne

Edtja baakoem defineeredh göökte semantihkeles damtsvæhtïne jïh aktem fonologeles damtsvæhtïne

BAAKOEMÏESTERE

Daan beajjetje
baakoe lea:

Datne baakoem aarebi govleme?

Daajrah maam akt-n bijre?

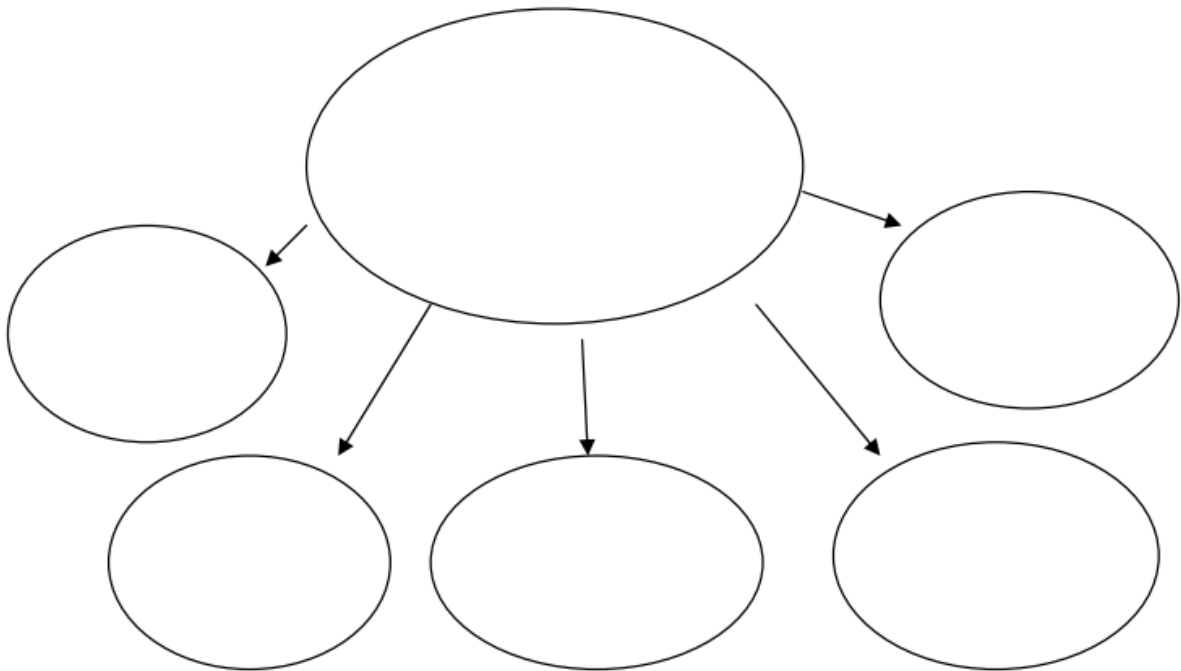
Mah tjoelj baakosne?

Mij baakoe sæjhta jiehtedh?

Tjïelkesth jallh guvvedh:

Daan beajjetje baakoe:

Ussjedh mïeles

Ussjedh tjoejese

Ræjmade baakose _____

Aalka bokstaavine _____

Man gellie tjaalesththjomhph _____

Sjrehtedamme j'ih jarkoestamme daestie: "Ten steps to becoming a wïrd wïzard", Parsons, Law & Gasxoigne, 2005.

DAAJEHTSEM:

Sisvege	Hammoe
Åtnoe	Guvviedidh

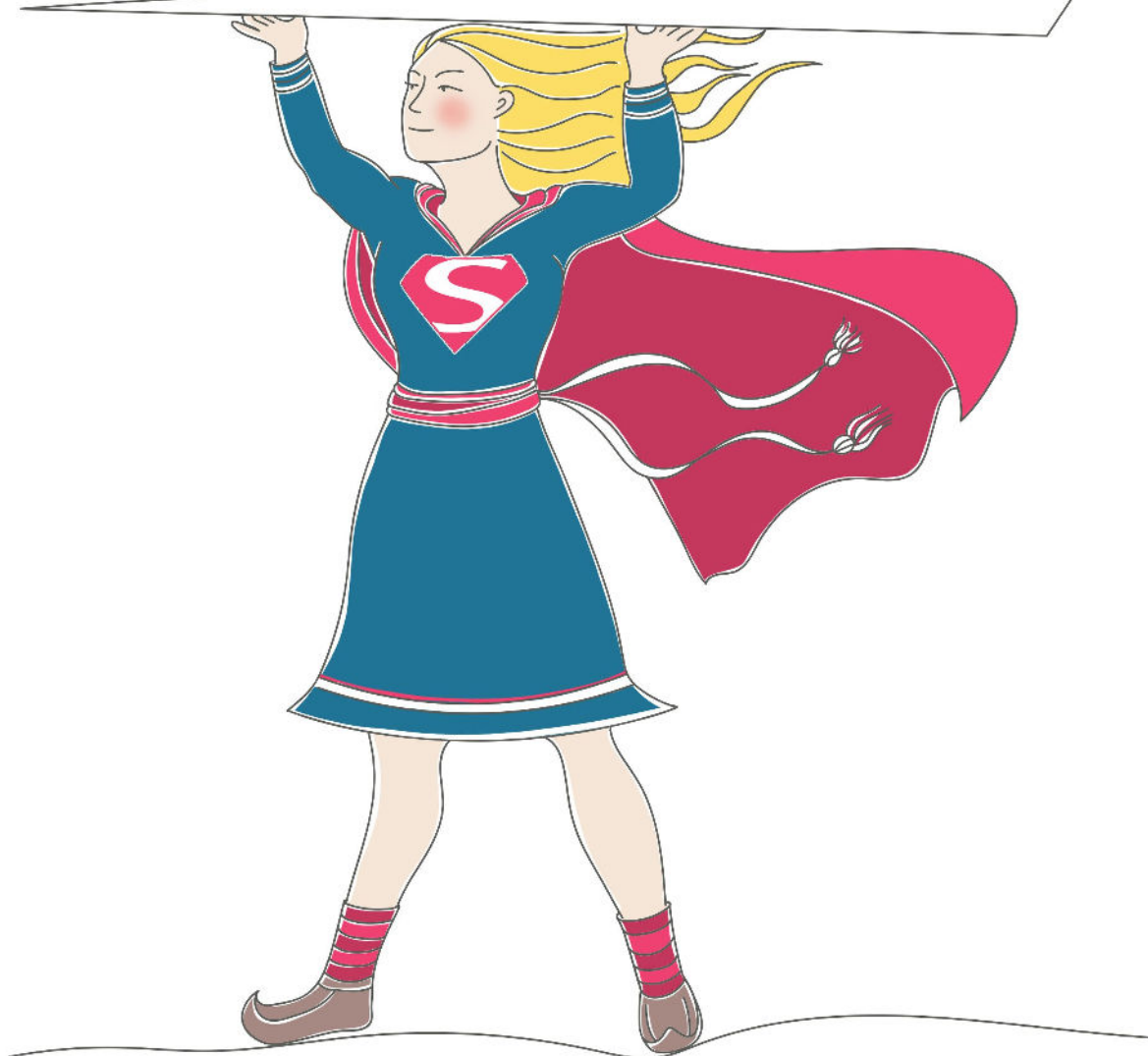
Definisjovne:

Baakoelæstoe:

Åarjelsaemiengiele:	Daaroengiele:
Akademihkeles	Akademiske
Buajhkoesvoete	Selvfølgelighet
Faagespesifihke	Fagspesifikke
Eaktoeh	Representerer
Ektesne govlehtueviah	Hører sammen
Ektieöörnedh	Samordne
Evtiedimmieligke	Utviklingsmessige
Fonologeles	Fonologiske
Jielememehtie	Næringsstoff
Jolletrygke	Høytrykk
Klæjma	Klima
Maneete	Manet
Obs	Obs
Orresistiereakadimmie	Gjenfødelse
Reaktoelaakan	Riktig
Sjissah	Skisser
Tsoepkenasse	Brudd
Urtah	Urter
Vihtienasse	Attest
Vuajastahke	Kjøretøy
Vueliedaajehtsh	Underbegrep

Daajehtse lea seerkemebaakoe verbeste daajedidh, daaroengielesne begripe, forstå. Daesnie baakoe *daajehtse* åtnasovveme baakoen bijre *begrep* daaroengielesne, dan åvteste daerpies sjiere baakoem baakoen åvteste *begrep* utnedh. Baakoe daajehtse lea dorjesovveme prinsihpi mietie seerkemen bijre.

SÁTNÍ BÁHKO BAAKOE

 Statped

 SAEMIEDIGKIE

SÁMI LOHKANGUOVDDÁŠ
SAEMIEN LOHKEMEJARNGE
SÁME LÁHKÅMGUOVDDÁŠJ

NASJONALT SENTER FOR SAMISK I OPPLÆRINGA